

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Placering – och sen då?

Om socialsekreterares arbete med familjer
kring ungdomsplacering

Socionomprogrammet

C-uppsats

Författare: Hillevi Friis & Janna Nelson

Handledare: Anette Skårner

ABSTRACT

Titel Placering – och sen då? Om socialsekreterares arbete med familjer kring ungdomsplacering

Författare Janna Nelson & Hillevi Friis

Nyckelord Placering, familjearbete, samarbete, handlingsutrymme

Det övergripande syftet med denna uppsats har varit att undersöka hur socialtjänsten arbetar med familjeperspektiv i samband med utredningar och placeringar av ungdomar på institution och i familjehem. Vi har avsett att studera hur socialsekreterare arbetar med placerade ungdomars familjer, hur socialsekreterarnas roll ser ut i arbetet med familjen samt vad som påverkar socialsekreterarnas handlingsutrymme inom sin organisation. Metodvalet har varit kvalitativt och bygger på intervjuer med sex socialsekreterare samt en familjehemssekreterare, som kommer från tre olika socialkontor i Göteborg med omnejd. Studien bygger på en systemteoretisk grund med utgångspunkt i förändrings- och nätverksperspektiv. Tidigare forskning som vi har använt oss av berör ämnen såsom institutionsplaceringar, familjehemsvård, socialkontors klientarbete, organisation och maktperspektiv. Ansatsen med vår studie har inte varit att dra några allmängiltiga slutsatser, vi har snarare velat ge *en* bild av hur det kan se ut. Vårt material har visat att socialsekreterarna jobbar med familjearbete i olika utsträckning på de tre kontoren, beroende på vad enheterna har för inriktning, någon enhet satsar på hemmaplanslösningar i större omfattning än övriga och i vilken utsträckning man institutionsplacerar eller familjehemsplacerar beror exempelvis på direktiv från organisationen och vad man har för budget. Socialsekreterarnas roll är inte främst behandlande utan de står för utredning och fungerar som ”spindeln i nätet” och ger uppdrag åt utförarenheter att sköta behandlingsarbetet. Deras roller förändras genom placeringsförfarandets olika faser och det är inte ovanligt att socialsekreterarna upplever en motstridighet i att både diskvalificera och samarbeta med familjerna. Vidare har vårt resultat visat att socialsekreterarna upplever sig styrda av lagstiftning, utredningstider och organisationsmål men ändå känner sig ganska fria att utforma sitt arbete. Konklusioner vi har gjort av studien har varit att ekonomi, arbetsbelastning och hög personalomsättning i stor utsträckning påverkar socialsekreterarnas faktiska arbete. Dessa faktorer har varit bidragande orsaker till att de inte jobbar med familjearbete i den utsträckning som behövs. Vi har i studien sett att socialsekreterarna med de förutsättningarna som idag ges har en begränsad möjlighet till att ha den relationen de önskar till sina klienter och att samarbetet med föräldrar till placerade ungdomar ibland fallerar.

FÖRORD

Vi vill tacka alla som bidragit till att vår uppsats har kunnat genomföras. Socialsekreterarna som ställt upp på intervjuer, trots att det har varit ont om utrymme. Utan er hjälp hade det aldrig blivit någon uppsats. Vår handledare Anette Skårner som har varit en tillgång med synpunkter och som varit tillgänglig när vi stött på problem.

Vi vill också tacka varandra för ett gott samarbete samt våra partners och familjer för att ni har hjälpt oss och stått ut med oss under processens gång, en alldeles särskild tanke sänder vi också till Jannas morfar Bertil.

Hillevi Friis
Janna Nelson

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1.	Inledning	1
2.	Bakgrund	1
3.	Syfte	2
3.1.	Frågeställningar	2
4.	Centrala begrepp	2
5.	Tidigare forskning	3
6.	Teori	8
7.	Metod	10
7.1.	Urval & Rekrytering	11
7.2.	Avgränsning	11
7.3.	Tillvägagångssätt	11
7.4.	Analysförfarande	12
7.5.	Förförståelse	12
7.6.	Validitet	12
7.7.	Reliabilitet & Generaliserbarhet	13
7.8.	Etik	13
7.9.	Metoddiskussion	14
8.	Resultat- och analysredovisning	15
	Allmän presentation	15
	Placering och hemmaplanslösning	17
	Samarbete och motivation vid placering	20
	Familjearbete vid placering	22
	Förändring	25
	Hemflytt och efter placering	25
	Nätverket	28
	Bestående förändring	30
	Organisation	31
	Maktperspektiv	33
9.	Sammanfattning och Slutdiskussion	35
	Vidare forskning	38
	Litteraturförteckning	39
	Bilaga 1. Intervjubrev	41
	Bilaga 2. Intervjuguide	42

1. INLEDNING

Ungdomar med psykosocial problematik som redan i tidig ålder uppvisar avvikande beteende och destruktiv livsstil riskerar att på sikt utvecklas ogynnsamt. Socialtjänsten försöker motverka sådan negativ utveckling genom att erbjuda olika typer av insatser, såsom institutions- och familjehemsplaceringar.

Under vår praktikperiod väcktes i oss båda många tankar och funderingar kring hur man idag arbetar med ungdomar och deras familjer. Vi befann oss på institution för ungdomar samt på enhet för utredning och behandling av barn och unga så vi fick uppleva två olika sidor i arbetet kring ungdomar och familjerna. På institutionen upplevdes det inte av författaren som om det i någon nämnvärd utsträckning arbetades med familjen och på socialkontoret upplevdes av den andra författaren en överhängande arbetsbelastning samt att ekonomin i viss mån verkade styra arbetet kring placeringar, något som också skapade funderingar kring om dessa förhållanden skapade allvarliga brister i familjearbetet.

2. BAKGRUND

Officiell statistik från Socialstyrelsen visar att 1 november 2007 hade ca 15 100 barn och unga heldygnsinsatser i form av SoL och/eller LVU. Familjehem var då den vanligaste placeringsformen med ca 80 procent SoL-vårdade och 66 procent LVU-vårdade. Vid samma tidpunkt hade ca 28 300 barn och unga beslut om behovsprövad öppenvårdsinsats (Socialstyrelsen, 2008:9). 65 procent av alla barn som 2005 klev in i vård utanför hemmet var i tonåren (Forkby, 2005). Dessa siffror säger oss att det är många barn och ungdomar som är involverade i socialtjänstens olika insatser, och med dem också hela deras familjesystem. Med vår förståelse av att det finns brister i familjearbetet kring ungdomar idag följer en undran om hur det verkligen ser ut.

Jämför vi med andra västerländer så riktas svensk vård utanför hemmet främst till tonåringar med bekymmersamt beteende. Vinnerljung & Sallnäs (2008) menar att en huvudorsak till det beror på att tonårsbrott, genom lagstiftning är omdefinierad till individuella psykosociala problem, och istället för att ha straffande åtgärder har vi i många år jobbat för psykosocialt arbete på individ- och familjenivå. Jämfört med många andra länder i Europa så har vi i Sverige få unga under 18 år i fängelse. De menar att detta leder till att omsorgsarbetet för socialvården, som är ansvarig för interventioner mot de ungas lagöverträdelser, domineras av utredningar, bedömningar och interventioner riktat till tonåringar och deras familjer (Vinnerljung & Sallnäs, 2008).

Under processen att hitta uppsatsämne fann vi genom våra praktikplatser ungdomsplaceringar och familjearbete som gemensamma nämnare som vi tyckte det skulle vara intressant att fördjupa oss i. Ena författaren upplevde att det fanns stor brist på institutionen i att involvera familjen under placeringen. Och andra författaren upplevde att socialkontoren involverade familjen i alldeles för liten utsträckning både före och efter placering. Anledningen till att vi valde detta ämne var från början för att vi ville titta på hemkomstförfarandet kring placerade ungdomar samt hur socialsekreterare jobbar med familjerna inför att deras ungdomar kommer hem. Dock har vår empiri lett oss in på nya vägar och syfte och frågeställningar har därmed med tiden ändrat karaktär. Detta har också inneburit att vi har fått söka oss till en annan typ av litteratur än den vi från början avsett att använda. Vår utgångspunkt är att ungdomar av olika omständigheter vårdas utanför hemmet, främst i insatser som utmynnar i institutions- eller familjehemsplacering. Ungdomarna vi har koncentrerat studien till är i åldern 13-20 år. Vår beskrivning av Vinnerljung & Sallnäs ovan ger en bra förklaring till varför socialtjänsten i Sverige har en övervikt av interventioner riktat till tonåringar, dock kommer vi inte att titta på ungdomskriminalitet som problem. Den delen av socialtjänsten vi tittar på jobbar med barn-

och/eller ungdomsutredningar, där man utreder och ger insatser på frivillig grund, via SoL och även gör tvångsingripande, via LVU. Vi har valt att lägga fokus på vilket ansvar socialsekreterarna har i placeringars olika faser, hur de samarbetar med och involverar familjerna kring ungdomens placering samt vilka faktorer som påverkar det faktiska arbetet. Vi ämnar inte undersöka ämnet ur ungdomarnas eller familjernas eget perspektiv.

3. SYFTE

Det övergripande syftet med vår uppsats är undersöka hur socialtjänsten arbetar med familjeperspektiv i samband med utredning och placering av ungdomar på institution och i familjehem. Vi avser att studera följande frågeställningar.

3.1. Frågeställningar

- Hur arbetar socialsekreterare med placerade ungdomars familjer?
- Hur ser kontakten ut mellan socialsekreterarna och familjerna under olika faser av placeringen?
- Hur ser socialsekreterarnas roll ut i det direkta samarbetet med familjen?
- Vad ser socialsekreterarna påverkar deras handlingsutrymme inom organisationen?

4. CENTRALA BEGREPP

Placering: När det gäller placering med vård utanför det egna hemmet ska nämnden då det är motiverat se till att den unge får vård och fostran i familjehem eller hem för vård eller boende, detta med hänsyn till den unges bästa. Placering görs antingen i samtycke av barnets vårdnadshavare med stöd av 4 kap. 1 § SoL eller i samtycke av barnet självt om denne fyllt 15 år. Om det är fara för de unges liv tillämpas LVU, vilket gör att föräldrars bestämmanderätt begränsas (Gregow, 2007).

Utredning: Utredning är en kartläggningsfas som klienten genomgår i socialtjänsten. Det är en process av informationssamlade men arbetet omfattar också handläggning av det juridiska förarbetet och en faktisk kontakt med klienten. En typ av utredningar görs på premissen att det sker under en frivillig överenskommelse och andra utredningar görs på premissen att en anmälan har kommit in och därmed inte sker på frivillig basis. Syftet med utredningen är då att bedöma klientens hjälpbehov och vilka insatser som är nödvändiga (Billquist, 1999).

Institution: En institution är ett särskilt boende som tar emot bland annat ungdomar med psykosocial problematik. Institutioner kan bestå antingen av ett HVB- hem som är i privat alternativt kommunal regi eller av en SIS- institution som är i statlig regi. Institutionerna arbetar behandlande med olika utgångspunkter för att uppnå beteende förändringar hos ungdomarna (statistik socialtjänst 2008:9).

Familjehem: Ett familjehem är ett hem som tar emot barn för stadigvarande vård och fostran på uppdrag av socialnämnden. Familjehemmets verksamhet sköts inte professionellt utan är "vanliga" familjer, hit räknas också anhöriga och närstående (statistik socialtjänst 2008:9).

Hemmaplanslösningar/öppenvårdsinsatser: Hemmaplanslösning är ett strukturerat koncept under sammanhållen tid som innebär insatser som sker med familjen när ungdomen bor hemma. I skriften text beskriver vi hur förvaltningarna använder sig av konceptet som alternativ till placeringar (Forkby, 2005). Öppenvård innebär ett antal insatser som socialtjänsten tillhandahåller och dessa kan ingå i hemmaplanskonceptet samtidigt som öppenvårdsinsatserna även kan kombineras med placeringar både innan, under tiden och efteråt. Exempel på insatser kan vara antingen familjebehandlare eller hemmahosare som stöd åt barnet eller ungdomens familj. De flesta öppenvårdsinsatser socialtjänsten erbjuder är i

form av bistånd enligt 4 kap. 1 § SoL. Insatserna är frivilliga men sker på rekommendation av Socialtjänsten. (Socialstyrelsen, 2008:9).

Familjearbete/förändringsarbete: Familjearbete kan utgå ifrån olika teoretiska utgångspunkter. Arbetet innebär att man går in och jobbar aktivt med att förändra familjens struktur och beteende genom olika insatser. Detta kan innebära exempelvis familjeterapi eller hemmahosare som arbetar hemma hos familjen med att strukturera upp familjens rutiner. Förändringsarbete innebär att individen eller systemet är benägen att arbeta aktivt för förändring, antingen som en individuell process eller genom att få hjälp i någon form av behandling för att börja en förändringsprocess.

Vårdansvar/behandlingsansvar: Socialsekreteraren har vårdansvaret för ungdomen som placerats på institution och står för kontakten. Vid familjehemsplaceringar ser arbetsfördelningen annorlunda ut, där har istället familjehemssekreteraren kontakten med familjehemsföräldrarna och ungdomen. Socialsekreterarens har dock kvar ett övergripande ansvar för placeringen.

BBIC: Barns Behov I Centrum innebär ett mångomfattande dokumentationssystem som utgår ifrån att man ska undersöka barnets behov, familjens resurser och samhällets förmåga att tillgodose barnets behov exempelvis i skolan. Dessa tre grundläggande utgångspunkter klassas som BBIC- triangeln och syftar till att barnet alltid ska stå i fokus. Dokumentationssystemet skall fungera som ett stöd i socialsekreterarnas utredningsarbete, formuläret man använder följer ärendegången från anmälan eller ansökan till utredning och uppföljning. BBIC syftar till att barns och ungdomars position i den sociala barnavården ska stärkas, detta i samstämmighet med FN:s barnkonvention (Socialstyrelsens hemsida 2008-12-01).

5. TIDIGARE FORSKNING

Vi har sökt tidigare forskning inom olika områden för att få ett brett urval. De områden vi har tittat på har inkluderat socialtjänstens arbete, institutionsvård, familjehem och familjearbete. I vårt sökande efter passande forskning var vår ursprungliga idé att vi skulle titta på hemkomstförfarandet kring ungdomar. Då vår studie ganska tidigt tog en annan väg än vad vi hade tänkt oss fick vi byta ut delar av forskningsmaterialet och söka nya passande material via databaser, Gunda och tidigare C-uppsatser. Genom den tidigare forskning som vi har fått fram och har vi skapat oss en forskningsöversikt. Ytterligare forskning som rör underteman som berörs i materialet vi har valt att istället sprängt in direkt i resultat- och analysdelen.

Den norske psykologen Tore Andreassen (2002) har i sin bok *Institutionsbehandling av ungdomar – Vad säger forskningen?* skriven på uppdrag av Statens Institutionsstyrelse (SIS), Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS, numera IMS) och Norska barn- och familjedepartementet gjort en översikt av den internationella och nordiska forskning som gjorts om vilken effekt institutionsbehandling har på ungdomar med beteendestörningar.

När det gäller utskrivning från institution beskriver Andreassen att man måste beakta den miljö ungdomarna återvänder till mer än vad man gör. Uttalade beteendeförbättringar som sker inne på institutioner består vanligtvis inte när ungdomarna kommer ut och åker tillbaka till den miljö de vistades i innan placeringen. Andreassen menar att de begränsningar som finns när det gäller att minska problematik efter utskrivning eller behandling är det mest kontroversiella området när det gäller institutionsvård. Andreassen lyfter fram tidigare forskning som visar på att institutionen hade en både central och avgörande inverkan på ungdomarnas beteende men också att vårdens verkan markant avtog då de återvände till samhället. Forskning som skett senare menar Andreassen i stor utsträckning också stödjer

dessa slutsatser. Andreassen beskriver att det finns forskning som generellt visar att ungdomar som vistats på institution redan inom två år efter utskrivning har fallit tillbaka i den beteendeproblematik de hade när de placerades. Han menar vidare att hur det går för ungdomen efter utskrivning snarare verkar bero på den miljö ungdomarna befinner sig i efter utskrivning än hur denne fungerade på institutionen. Många av dem som placeras återvänder till sina familjer vid placeringens slut och om man inte parallellt med ungdomen tar med föräldrarna i behandlingen visar undersökningar enligt Andreassen att det efter utskrivningen utgör hinder för ungdomens positiva behandlingseffekt. Andreassen beskriver i sin bok olika riskfaktorer för ungdomars utvecklande av kriminellt beteende. På individnivå är dessa faktorer exempelvis missbruk och attityder som favoriserar antisocialt beteende. När det gäller familjen är det osäker disciplin, konflikter, föräldraproblem och brist på värme som är de främsta faktorerna. Vidare, när det gäller umgänge medför låg social färdighet samt association med avvikande kamrater en risk. Det stora antalet ungdomar som har allvarliga sociala problem har ofta kamratnätverk med liknande problematik, att antisociala ungdomar vid hemkomsten tar nya kontakter med mer prosociala jämnåriga är ganska osannolikt menar Andreassen. På skolnivå kan riskfaktorn handla om dåliga prestationer.

En utmaning för institutionerna är enligt Andreassen att vistelsen ska ge mer än bara kortvariga effekter för ungdomen och också att utskrivningen bör vara strukturerad. Under hela processen ska man jobba med planering samt involvera alla problemområden såsom familj, missbruk, skola/jobb, vänner. Traditionellt behandlar man ungdomarna medan de är placerade och vid utskrivning står sedan socialtjänsten för någon form av eftervård. Dock menar Andreassen att denna eftervård i många fall helt är riktad mot ungdomen, med hjälp i form av till exempel bostad eller stödkontakt. Vad man behöver göra är att sätta in åtgärder i form av familjearbete för att förändra miljön ungdomen senare ska hem till och att man gör det redan under institutionsvistelsen. Åtgärderna bör också innefatta skolan och andra miljöer ungdomen vistas i. Att skapa organiserade aktiviteter och vuxenkontakter är av vikt efter utskrivning, detta för att skapa stabilitet i ungdomens sociala värld. Något som kännetecknar effektiva institutioner är bland annat att de kan erbjuda adekvat uppföljning. Tidigare har man i behandlingen vanligtvis isolerat ungdomarna från dysfunktionella familjer, vad man ser nu är att om man har en engagerad familj med sig så har det en stor betydelse för hur lyckad ungdomens utveckling blir. Andreassen menar att svårigheter att frambringa en bestående beteendeförändring tycks gälla oavsett om det rör sig om slutna eller öppna och mer familjeliknande institutioner. Dock verkar det extra svårt att överföra förändringar till samhället utanför om ungdomen befunnit sig på en slutna institution, eftersom miljön där är mer konstlad och strukturerad (Andreassen, 2002).

Jurgen Degner & Anna Henriksen (2007) har skrivit en avhandling som heter ”*Placerad utanför sitt sammanhang - En uppföljningsstudie av 46 institutionsplacerade ungdomars privata och formella relationer*”. Det övergripande syftet med avhandlingen är att undersöka hinder och möjligheter som framträder när det gäller att inkludera den unges föräldrar samt andra närstående personer i det sociala nätverket under placeringen. Avhandlingen har som utgångspunkt att föräldrar och andra närstående personer i nätverket är grunden för ungdomens positiva utveckling. Degner & Henriksen kommer i sin avhandling fram till att det läggs allt för lite resurser på att arbeta med familjen och nätverket i samband med institutionsplaceringar. De utgår ifrån att ungdomars psykosociala utveckling är ett resultat av föräldrarnas emotionella förhållningssätt och förmåga att ge en god omsorg. Degner & Henriksen lyfter fram objektsrelationsteorin och inom den är ett vanligt påstående att tidiga erfarenheter av relationer till föräldrarna är grundläggande för att den unge ska kunna få förmåga att skapa tillitsfulla relationer med andra. Degner & Henriksen poängterar att anknytningspersonerna alltid i normala fall har en speciell ställning under barndom och

ungdomstiden och dessa personer är därmed inte utbytbara. Många gånger har ungdomar som har blivit omhändertagna och placerade föräldrar som har en egen psykosocial problematik och brister i sin föräldraförmåga. Degner & Henriksen anser att det är oerhört viktigt att involvera föräldrarna under institutionsplaceringen just eftersom ungdomarna ofta har negativa erfarenheter av relationen till föräldrarna. Familjen och det övriga nätverket måste ha en vilja att delta i en förändringsprocess men det ligger också på institutionen att arbeta aktivt för att involvera dem i behandlingen. Dock visar Degner & Henriksens studie att personalen på institutionerna till stor del saknar strategier för att inkludera och främja relationerna mellan ungdomen och det sociala nätverket. Detta trots att ungdomarna i avhandlingen uttrycker en vilja om att upprätthålla och utveckla relationen till föräldrar och nätverket. Studien visar att institutionspersonalen inte verkar kunna skapa en mer relationsorienterad behandling och lägger istället mer fokus på institutionens egna regler och rutiner. Detta försvårar givetvis ungdomarnas möjligheter till att upprätthålla en relation med sina föräldrar. Dock finns det hinder för personalen att inkludera föräldrarna på grund av föräldrarnas egen oförmåga att vara känslomässigt engagerade i sina barn. Placeringens faktiska orsak ligger ofta i att dessa föräldrar inte heller har lyckats skapa en förutsägbar och trygg hemmiljö med gränser och rutiner. Denna problematik och historia gör det ofta svårt för ungdomen att upprätthålla relationen med föräldrarna. Ungdomar söker ofta kontakt med sina föräldrar men avisas eller får inget gensvar av dem. Ofta finns det inte heller ett fungerande nätverk kring ungdomen som institutionspersonalen kan arbeta mot (Degner & Henriksen, 2007).

Knut Sundell, Tine Egelund, Cecilia Andrée Löfholm samt Catrine Kaunitz (2007) har gjort en kunskapsöversikt över barnavårdsutredningar. Översikten visar på forskning om myndigheters handläggning av barnavårdsutredningar och författarna menar att översikten förhoppningsvis kan öka kunskapen om social barnavård och barnavårdsutredningar samt öka medvetenheten om kringliggande problem. Författarna presenterar en mängd gjorda undersökningar i ämnet. De beskriver att när en familj blir aktuell hos socialtjänsten via anmälning visar utländska undersökningar på att en känsla av stigmatisering och stress är vanlig hos familjen. Dessutom är föräldrarna ofta inte inriktade på att aktivt delta i utredningen. En anledning till detta visar sig vara att föräldrar ofta inte känner sig trodda när de konfronteras med anmälning och detta leder till en sänkning av självkänslan och inte sällan en ilska riktad mot myndigheten. Författarna menar att familjer som aktualiseras hos socialtjänsten påverkas negativt och att processen att utredas kan kännas traumatisk. Svenska undersökningar visar dock på att hälften eller fler av föräldrarna som har kontakt med individ- och familjeomsorgen upplever att de är tillfreds med kontakten. En anledning till att så många känner sig tillfreds med kontakten visar sig vara att de känt en delaktighet, att de kunnat vara med och påverka både utredningen och besluten samt att de känt sig hjälpta av de insatser de fått. När det gäller omhändertagande av barn visar en undersökning dock andra siffror, två tredjedelar av föräldrarna är negativa till omhändertagandet och många upplever att de inte fått någon hjälp. Författarna lyfter också fram en undersökning som visar att det är vanligt att en insats ersätts med en annan. Familjehemsplaceringar kan exempelvis övergå i kontaktfamilj som sedan övergår till en ytterligare familjehemsplacering. Kedjor av insatser löper fortgående över längre tid och kan skapa ett beroende till socialtjänsten istället att verka för förändring av situationen för den unge och familjen. Författarna menar också att det ofta inte framgår i dokumentationen hur en insats avslutas och att motiven för att avsluta en insats ofta är oklara då det inte skett en bestående förändring i och med insatsen. Olika undersökningar visar att det är en växande andel barn och ungdomar som återaktualiseras. Uppskattningsvis återkommer mellan 25 och 40 procent av ungdomarna för en ny placering inom två år efter den förra har avslutats. Författarna lägger också fram forskning som visar föräldrarnas delaktighet har betydelse för barnets välmående. De menar att inflytandet som föräldrarna får varierar i olika socialtjänster men genom att föräldrarna får vara med att

påverka besluten gör det också att deras delaktighet ökar och forskningen visar då att vården genomgående får en bättre verkan. En grundläggande princip i svensk lagstiftning och även i FN:s barnkonvention är att under en barnavårdsutredning skall både barn och deras föräldrar ha deltaganderätt och inflytande över vad som sker. Att barn och föräldrar deltar är en förutsättning för ett nyanserat underlag till beslutet. Forskning visar dock på att trots kraven i lagstiftningen finns det svårigheter i att få barnen och deras föräldrar att faktiskt uppleva någon delaktighet. Detta visar på att det krävs mer kunskap i hur man kan öka samarbetet mellan barn och föräldrar och deras socialsekreterare. En förklaring författarna ger till problem inom social barnavård är att det finns för skrala kunskaper hos socialarbetare när det gäller genomförandet av barnavårdsutredningar och ett hinder kan också vara hur de uppfattar sina uppdrag. En annan förklaring de ger till problemen inom social barnavård är socialpolitiken så som den ser ut idag. En viktig studie som författarna tar upp är den Billquist och Johnsson gjorde 2004 där de på en barn- och familjeenhet i Göteborg granskade alla ärenden som under ett kalenderår avslutades (samtliga beviljade insatser berörde öppenvård och råd- och stödsamtal). Billquist och Johnsson kom fram till att hur avslutandet såg ut växlade både från ärende till ärende och från socialsekreterare till socialsekreterare. Bara några få ärenden avslutades för att man uppfyllt behandlingsplanen och det fanns på enheten inga gemensamma förhållningssätt, vilket ledde till stor godtycklighet (Sundell, Egelund, André Ljöfholm, Kaunitz, 2007) .

Gunvor Andersson beskriver i sitt paper ”*Children in permanent foster care in Sweden*” (1999) att omsorgssystemet för barn i Sverige inte har någon varaktighetsplanering så som man till exempel har i Storbritannien eller USA. Oavsett om barnen placeras i familjehem med eller utan föräldrarnas godtycke säger lagen att man halvårsvis ska granska placeringen och att det därefter inte finns någon tidsgräns på när en återförening ska ske. Det finns barn som stannar i sina familjehem hela sin uppväxt på villkor som liknar adoption, men familjehemsplaceringen kan inte formellt göras permanent utan samtycke från de biologiska föräldrarna. Andersson menar att det finns ett underliggande antagande i lagen att alla föräldrar kan bli rehabiliterade. Hon menar vidare att lagen inte säger någonting om hur man ska hantera ärenden i fall där återföreningar inte är möjliga. Det finns inte heller några instruktioner beträffande tidsgränser eller hur man går till väga i de fall där föräldrarnas problem är så pass allvarliga att det är berättigat att man gör ett övervägande att barnet ska stanna i familjehemmet permanent (Andersson, 1999).

Niko Fastman (2004) skriver i sin studie ”*Fungerar familjehemsvård för ungdomar?*” att familjehemsvården i allra högsta grad är ett intressant ämne. Han konstaterar att Riksdagens revisorer hittat svagheter i familjehemsvård när det gäller tillsyn, utbildning samt handledning och support. De tyckte vidare att man borde kartlägga familjehemmen, att familjehemmen skulle få utbildning och också att man skulle understryka vikten av forskning om hur familjehemsvårdens effekter ser ut. Fastman framhäver också att Kommittén Valfärdsbokslut visar tendenser på att man inte har tillfredställande kunnskap i hur det gått i gjorda insatser, det föreligger brister i både dokumentation, uppföljning och utvärdering. Denna typ av brister menar Fastman gäller både familjehemsvården för ungdomar och också gällande ungdomarnas egna perspektiv på vården. En anledning till att det är så svårt att mäta effekterna av vården menar Fastman är att det är svårt att hitta orsakssamband. Ungdomarna kan ha utsatts för påverkan från många håll och därmed är det svårt att avgöra vad som leder till vad. Det finns inte många studier i ämnet, detta enligt Regeringens direktiv menar Fastman. Dock skriver han att BBIC-projekt kommit till via Socialstyrelsen för att kunna göra familjevården och ungas situation starkare. Fastmans egen studie syftade till att dokumentera rutiner i en stiftelse kallad Credo, och dess familjehemsvård för ungdomar. Hans tolkning av hur vården påverkar de ungas värderingar är att vården ofta ger dem en chans att reflektera

över sina liv och också en öppning för att kunna starta om sina liv på en ny ort. Trots att det finns brister i familjehemsvård menar Fastman att han i sin studie kunnat se att vården i många fall ändå varit bra för den unge. Vad som påverkar om en ungdom fungerar i sitt familjehem menar han beror på hur stor förmåga den unge har att anpassa sig och återhämta sig, men det beror också på vad familjehemmet och socialsekreteraren har för erfarenhet och metoder. När det gäller ekonomi menar Fastman att socialsekreterare ibland kan få avbryta placeringar på chefers order, därför att kommunen har en alltför pressad ekonomi. Då kan också behandlingsplanen ha kommit att revideras under placeringens gång, så att ett oplanerat avbrytande av placeringen inte ser ut som en misslyckad sådan. Avslutningsvis i sin studie poängterar Fastman att eftervården måste utvecklas och att de unga i många fall behöver fortsatt stöd för att inte hamna i liknande situationer som innan placeringen (Fastman, 2004).

Leila Billquist (1999) har skrivit avhandlingen *”Rummet, mötet och ritualerna. En studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet”*. Avhandlingens huvudsyfte är att beskriva och analysera vad socialkontorens klientarbete består i, hur det går till och vad det innehåller. Hon har även tittat på hur socialsekreterarnas handlingsutrymme ser ut inom organisationen. I avhandlingen har hon gjort observationer och intervjuer samt studerat socialbyrån och deras klientarbete. Billqvist skildrar i sin avhandling tidigare forskning som visar att arbetet på socialtjänsten präglas av regelstyrning och administrativa rutiner. Arbetet inom socialtjänsten styrs av de mål och uppgifter som socialtjänstlagen anger, vilket innebär ett strukturinriktat och ett allmänt riktat socialt arbete. Arbets sättet är på det hela taget byråkratiskt, med regler och handlingsmodeller byggda på ritualer. Billquist menar att det finns få studier som visar på goda arbetsmöjligheter och hon målar upp en bild av socialarbetaren bakom skrivbordet där arbetet inte har utgångspunkt i klienternas behov.

Det finns studier som tagit fram olika faktorer som inverkar på hur arbetet bedrivs och som kan påverka varför det ser olika ut mellan olika socialkontor, det kan vara faktorer som hur stort kontoret är, vad man har för verksamhetsmål på enheten, hur man kommunicerar eller också yttre faktorer som vilka socioekonomiska villkor som gäller och vilka politiska beslut som påverkar. Billquist menar att det är en stor skillnad mellan vad socialsekreterare gör och vad de skulle vilja göra och hon redovisar att socialsekreterarna i mycket större utsträckning än önskat använde sig av externa resurser, ofta på grund av att de inte hade tid eller också för att den egna förmågan inte nådde hela vägen. Billquist beskriver klientskapet som något individen inte kan styra över och där man är i en beroendeställning till den samhälleliga institutionen. Vidare skriver hon att det finns många svårigheter när det gäller att bedriva socialt arbete på annat sätt än på det byråkratiska viset. Sunesson som refereras i Billquist (1999) menar att socialarbetarna saknar kunskap och tid för att jobba annorlunda och han pekar på flera problemområden som kan påverka. Bland annat menar Sunesson att regler och rutiner på socialkontoret får styra arbetet istället för att man tittar på vad klienterna har för problem och vad de behöver för hjälp. Klienterna hamnar lätt i ett underläge och socialarbetarna ser och förstår inte att den maktposition de sitter i sätter klienterna i en beroendeposition. Billqvist konstaterar att socialsekreterarna i hög grad styrs av lagar och då de inte utgår ifrån problemet förefaller en risk att lagarna inte anpassas efter individerna.

Billquist beskriver också maktperspektiv på socialkontoret och menar att relationen mellan socialsekreterare och klient är ojämnt då socialsekreteraren är organisationens representant och är den som har tillgång och kunskap om vilka resurser som finns att tillgå. Socialsekreteraren är också tilldelad en makt av samhället, vilket medför många kontrollfunktioner samtidigt som de har en stödjande funktion. Därtill har socialsekreteraren också en så kallad beskrivningsmakt, eftersom hon genom utredningen får tolkningsföreträde. Språket är ytterligare en maktfaktor, då man använder ord och begrepp som klienten inte

förstår i samma utsträckning. Om klienten får hjälp eller inte bedöms i samtalet mellan denne och socialsekreteraren och det är på socialsekreterarens villkor samspelet sker. Hon menar att maktutövningen i utredningsarbetet är öppen på så sätt att man följer lagar och förvaltningens krav men den är också dold i förhandlingsstrategier som socialsekreterarna kan använda. Billquist benämner detta moroten och piskan, och menar att det kan finnas uttryck för både belöning och hotelser. Det är socialsekreteraren som står för de olika förhandlingsförslagen. När det gäller socialsekreterarens olika roller menar Billquist att socialsekreterare kan uppleva rollkonflikter, då de både får förmedla negativa beslut och samtidigt ska vara hjälpare.

Desto djupare in i systemet socialsekreteraren har kommit desto tydligare sker en förändring av socialsekreterarens roll menar hon, då man först har en administrativ eller kontrollerande roll, och sedermera också får en stödjande eller behandlande roll. Hon menar att i behandlingsärenden har socialsekreterarens olika roller nästan helt särskiljts. Billquist har i sin studie uppmärksammat att klienter, efter en ”första fas” eller kontakt med socialsekreterarna påbörjar en process in i systemet. Detta kallar hon klientiseringsprocessen, där anpassning in i klientrollen sker. Vidare menar hon att klienter i verkligheten inte har något val än att anpassa sig in i organisationens regler och krav (Billquist, 1999).

6. TEORI

Vi har valt att ha utgångspunkt i systemteoretiskt perspektiv, därför att det är den mest applicerbara teorin på vår studie.

Den generella systemteorin från 1968 ligger till grund för systemidéerna inom socialt arbete. Det sociologiska fokus som systemteorin har och även dess fokus på helheter kom att bli ett bidrag i det sociala arbetet då den psykodynamiska teorin hade problem att hantera det ”sociala” i socialt arbete. Ur det psykodynamiska perspektivet ligger tyngd på hur individens medvetande styr beteendet, vad som skett i barndomen samt belyser det som ligger i det fördolda. Systemteorin var en av flera teoretiska utvecklingslinjer som kom som en reaktion mot den psykodynamiska teorin (Payne, 2002). Schjöldt & Egeland (1994) menar att systemteori är ett samlingsbegrepp för en mängd skilda teorier såsom exempelvis generell systemteori, cybernetik och kontrollteori. Någon form av systemteori menar de ligger som grund i alla familjeterapeutiska modeller. De menar att för att kunna förstå familjeteori behöver man även kunna systemteori. Hur man väljer att ange vad systemet är bygger på ett val, det kan vara både en person, en hel personalgrupp eller en organisation. Ett system kan vara del av flera olika suprasystem, som medlemmar i en större helhet. En ungdoms olika suprasystem skulle kunna vara exempelvis familjen, skolan och gänget. Schjöldt & Egeland exemplifierar olika familjesituationer och menar att det inte räcker att bara fokusera på relationerna inom familjen. För att få en fullständig bild av problem och hjälpa familjer till förändring behöver man ta hänsyn till aspekter utanför familjekärnan. Det skulle kunna vara en utflyttad pappa, ungdomars skolmiljö samt övriga kretsar de rör sig i. Man talar också i systemteori om öppna och slutna system, om grader av öppenhet och slutenhet. Systemet, exempelvis familjen, kan i sina extremer vara öppet utan gränser till sin omgivning eller slutet med en minimal kontakt till yttervärlden. Schjöldt & Egeland beskriver den linjära och den cirkulära kausaliteten, där linjär kausalitet innebär att man ser på en händelse som anledning till en annan händelse. Cirkulär kausalitet innebär istället att man ser på en händelse i relation till en annan händelse och att dessa två i sin tur ömsesidigt inverkar på varandra. Detta blir som ett feedbacksystem där handlingar påverkar varandra på ett komplext sätt (Schjöldt & Egeland, 1994). Payne (2002) beskriver att det systemteoretiskt inriktade arbetet för socialarbetaren kan innebära att man utreder vilka olika faktorer i klienters och deras omgivnings samspel som är upprinnelsen till problem. Det behöver inte vara vare sig klienten eller omgivningen som ses som det bekymmersamma, utan samspelet mellan dem kan vara

orsaken. Vidare är målet att hjälpa individerna i deras vardagsliv, minska stress och påfrestningar samt att hjälpa dem uppnå viktiga mål. Konkret kan målet för socialsekreteraren vara att hjälpa klienterna i deras vardagsliv, exempelvis kan föräldrar behöva nya verktyg i sin föräldraroll. Ur ett systemteoretiskt perspektiv ses placeringar av barn och ungdomar utanför hemmet som ett tecken på dysfunktionella familjesystem, det är därför viktigt att inkludera hela familjen i behandlingsprocessen (Payne, 2002).

Enligt Johnsson (2003) finns det en tydlig koppling mellan utredning, behandling och förändring. Hon menar att utredaren måste skapa sig en helhetsbild genom utredningen som också har som syfte att kartlägga de problemskapande processerna. Processen att samla in information pågår kontinuerlig och kan ibland även gränsa till behandling. Därför kan det vara svårt att avgränsa vad som är utredning och vad som är behandling, men Johnsson menar att det ändå är viktigt att skilja begreppen åt för att klargöra detta för klienten. Socialtjänstens utredning kan leda till insatser som innebär att man placerar barnet eller ungdomen utanför hemmiljön. Det kan innebära att familjesystemet reagerar genom att sluta sig och på så sätt hamna i ytterligare en kris eftersom det finns hot om separation. Det gäller för socialarbetaren att ta sig in i systemet för att öppna upp det genom att förmedla hopp om förändring till familjen, för att slutligen inleda ett förändringsarbete. Hon menar också att utredaren påverkar familjesystemet till förändring genom att bara starta utredningen och på så sätt kan ta sig in i systemet. Vidare menar hon att socialtjänstens utredningar avser att bidra till en gynnsam förändring för familjen som ska väga tyngre än vad hotet om tvång gör. Däremot anser hon att myndighetsutövande i form av tvångsinsatser kan innebära att familjesystemet omstrukturerar sig på ett ytligt plan för att undvika mer ingrepp. Detta är enligt Johnsson mer påtagligt när insatser inte görs på frivillig basis (Johnsson, 2003).

Enligt Bernler & Johnsson (2001) är det i analysen av problemet viktigt att kartlägga dess form för att veta vilka insatser som bör göras och hur man kan åstadkomma varaktiga förändringar i klientens system. Ett sätt att se på problemets form är att bedöma systemets förmåga att förändras, en så kallad adaptationsförmåga. Man bör analysera problemets form för att lyfta problemets innehåll till en annan nivå och tydligare se vad det faktiska problemet består av så man i slutändan kan uppnå en förändring. Problemform kan bland annat bestå permanent kris, som innebär att individen befinner sig i en ständig kris och att hoppet om en förändring är borta. Analysen av problemformulering syftar till att skapa ett mer behandlingsinriktat tänk istället för ett kortsiktigt åtgärdstänkande. Enligt Bernler & Johnsson innebär en förändring av första ordningen att det endast har skett en förändring som medför att problemen kvarstår. Det har då skett en anpassning men förändringen sätter inte igång djupare strukturella förändringar i systemet. Förändring av andra ordningen betyder att det har skett en rejäl strukturell förändring i systemet. En förändring av tredje ordningen innebär att familjesystemet har förändrat sin självuppfattning, medvetet eller omedvetet. Förändring kan uppnås genom motivationsarbete med klienten. En annan faktor som påverkar motivationen är individens egen bedömning av chansen att lyckas uppnå målet (Bernler & Johnsson, 2001). Dock poängterar Pettitt & Olson (1999) att alla är motiverad till något så man kan på olika sätt motivera människor till förändring.

Ett annat perspektiv av systemteori är nätverket, då man vidgar uppmärksamheten och ser till det övriga nätverket. Forsberg & Wallmark (2002) beskriver att det i sociala nätverket inräknas människors familj och släkt, vänner och arbetskollegor, och också myndigheter och professionella hjälpare som denne har förbindelse med. I det personliga nätverket är de olika människorna viktiga för den enskilde individen, men det är inte så att alla känner alla eller ens känner till varandra. Då socialsekreterare tillämpar ett nätverksperspektiv menar Forsberg & Wallmark att denne behöver se till klientens sociala sammanhang i sin helhet. Det innebär att

denne får kartlägga vilka personer som känner till klientens situation och vilka klienten pratar med om sina problem. Det sociala nätverksarbetet bedrivs sedan av socialsekreteraren antingen inom frivilliga ramar så tillvida att klienten förklarats vilka spelregler som gäller, eller som myndighetsutövning (Forsberg & Wallmark, 2002).

Enligt Degner & Henriksen (2007) är nätverksteorins utgångspunkt precis som systemteorins att de olika delarna i ett system både påverkar varandra samt att delarna i sin tur påverkar systemet i sin helhet. Forskningsresultat visar att ett socialt nätverk har en avgörande betydelse för ett psykosocialt välbefinnande. Skårner (2001) som refereras i Degner & Henriksen (2007) menar att ett tunt nätverk utan många varaktiga relationer kan betecknas som något negativt för den enskildes utveckling och psykosociala välbefinnande. Samtidigt menar Degner & Henriksen att en ungdoms sociala nätverk kan bestå av en stor mängd personer men om dessa personer själv har en psykosocial problematik kan de ändå inte stödja den unge. Individens form och formas av att interagera med personerna i familjen. Degner & Henriksen beskriver vidare att en person alltid befinner sig i flera sammanhang samtidigt, med olika typer av relationer som har betydelse på olika sätt beroende på livsfas. Det finns flera olika typer av nätverk, då det kännetecknas av en stor mängd familjemedlemmar är nätverket familjecentrerat. Det ödsliga nätverket karaktäriseras av bara några få eller inga relationer till den unge. Enligt den generella systemteorin pågår det ett ständigt komplext samspel mellan ungdomen och personer i dennes nätverk. Skårner (2001) som refereras i Degner & Henriksen (2007) beskriver att när personer känner stöd och ömsesidighet i relation till en betydelsefull person utvecklas en känsla av stöd och feedback. Andra personer än föräldrarna i nätverket får en större betydelse för den unges utveckling när den blir äldre. Degner & Henriksen menar att ungdomar som placeras på institution ofta har många negativa erfarenheter av relationer till föräldrar och andra närstående personer och ungdomar som upplevt otrygghet och konflikter i hemmiljöerna söker sig ofta till sociala sammanhang där de blir speglade och får positiv respons. Den unge får då bekräftelse i detta sammanhang som kan vara en grupp som har delad erfarenhet trots att det kan vara ett negativt umgänge. Vänskapsrelationerna i det sociala nätverket kan ha stor betydelse för den unge men skillnaden jämfört med föräldrarelationen är att en kamratrelation också kan väljas bort. Kompisarna har aldrig samma förpliktelser som föräldrarna och därför kan ungdomarna som placeras ibland känna sig extra svikna och bortvalda av just sina föräldrar. Det optimala är då att föräldrarna inkluderas under placeringarna för att förbättra relationerna inför hemkomsten. En förutsättning är givetvis att familjen och andra närstående vill inkluderas och delta i behandlingen (Degner & Henriksen, 2007).

7. METOD

Vi har valt att göra en kvalitativ studie då denna gör det möjligt för oss att ta del av de erfarenheter som intervjupersonerna besitter. Kvalitativ metod är mest lämplig på vår studie, då den syftar till att förstå världen ur de intervjuades perspektiv, till skillnad från den kvantitativa forskningen som försöker fastställa mängder (Kvale, 1997). Vi är medvetna om att vårt urval är något litet och också om de begränsningar som det kan medföra men avser inte heller att finna en absolut sanning i studien utan vill presentera en bild av hur det kan se ut. Med den kvalitativa studien försöker vi exemplifiera snarare än generalisera, samt genom exemplen dra slutsatser. Det är svårt att nå en fullständig säkerhet, finns alltid en risk med kvalitativa studier, att det vi analyserar är uppfattat på felaktigt sätt. Det beror på att den inte bygger på logik utan på empiri (Thurén, 1991), som i vårt fall består av sju intervjuer med socialsekreterare på tre socialkontor i Göteborg med omnejd. Vi ville också se i vilken mån vi kunde se skillnader mellan dessa olika socioekonomiska socialkontor. Metodstrategi i vår studie är abduktiv. Enligt Larsson (2005) har abduktiv metodstrategi uppkommit som en

kombination av induktiv och deduktiv metodstrategi därför att det kan vara svårt att tillämpa någon av dessa var för sig. Studien har ett synliggörande och teoriprovande syfte då vi har tar ansats i systemteorin samt att den utgår från vår förståelse och erfarenheter (Thomassen,

7.1 Urval och rekrytering

Vi har gjort ett strategiskt urval utifrån att vi ville ha socialkontor som representerade olika socioekonomiska områden, men avser inte att göra en jämförande studie. Vi avgränsade oss till att välja sex socialsekreterare och en familjehemssekreterare, det vill säga två eller tre personer från varje socialkontor. Detta för att få en bild av likheter och olikheter mellan kontoren. Vi vill dock vara tydliga med att poängtera att det är ett snävt utsnitt av verkligheten som inte måste vara allmängiltig. Urvalet av socialsekreterarna vi har gjort består av både män och kvinnor, som arbetar eller har arbetat som socialsekreterare på barn och ungdomsenheter. Vi har också valt att intervjua en familjehemssekreterare för att få en kompletterande bild av familjehemsplaceringar, då socialsekreterarna vid dessa placeringar lämnar över sitt uppdrag till familjehemssekreterarna. Denne hade även jobbat inom socialtjänsten under ett trettiotal år och vi ansåg att hon kunde ge oss ett tidsperspektiv på hur familjearbetet sett ut genom tiderna. Personerna vi har intervjuat är i olika åldrar, allt ifrån 26 år till 62 år. Detta var ett medvetet val från oss då vi ville få en bred spridning i studien både när det gäller ålder och kön. Respondenterna har jobbat alltifrån två till trettiofem år på fältet och har skilda erfarenheter, vilket vi också såg som en tillgång i studien.

7.2 Avgränsning

Vi har valt bort att intervjua institutionspersonal, dels på grund av tidsbrist, dels eftersom vår förståelse är att de inte arbetar med familjearbete i någon större utsträckning. Då det skulle bli ett allt för omfattande arbete har vi även valt bort att intervjua ungdomarna och deras familjer. Vi ser att det hade varit intressant att titta på hur familjerna själva ser på sin situation när deras barn placeras. Det skulle även ha varit intressant att undersöka närmare hur socialsekreterarna ser på familjen. Detta skulle dock bli en helt annan studie.

7.3 Tillvägagångssätt

Eftersom vi först och främst har varit intresserade av socialsekreterarnas upplevelser så har vi som metod valt att göra individuella semistrukturerade intervjuer. För att få fram socialsekreterarnas bild av familjearbetet kring placerade ungdomarna så har vi utformat ett tematiserat frågeformulär (Kvale, 1997), i vilket vi formulerat ett antal frågor utifrån fem olika teman (se bilaga). Vi tyckte det var viktigt att respondenterna kunde få avvika från intervjuguiden eftersom detta skulle kunna tillföra något till studien som vi själva inte räknat med. De skulle också få möjlighet att besvara exakt samma frågor. Frågorna i intervjuguiden har vi utarbetat utifrån teman kring organisation, placering, familjearbete, maktperspektiv samt allmänna frågor. Vi tyckte att det var en trygghet att ha färdiga tematiserade frågor till hands för att inte glömma några viktiga delar. Fördelen med att använda sig av intervjuer är att vi kan ställa ingående frågor samt att det finns några eventuella oklarheter kan man redas ut dem direkt på plats. Nackdelar med den tänkta metoden är att det finns risk för intervjuareffekt eftersom man som intervjuare kan påverka intervjupersonen och materialet samt att det kan uppstå mätfel om man som intervjuare minns fel (Kvale, 1997). De semistrukturerade intervjuerna ligger till grund för vår resultatredovisning och analys. Vi intervjuade tre till fyra socialsekreterare var och använde oss av en bandspelare för att spela in materialet. Den som inte ställde frågor satt vid sidan av och antecknade uppkomna tankar som väcktes i samband med socialsekreterarnas berättelser. Dessa anteckningar kunde sedan användas som ett extra underlag för analysen efter det att vi hade bearbetat materialet. Intervjuerna tog ungefär en timme per person. Vi är medvetna om att det faktum att vi delat upp intervjuandet kan ha påverkat resultatet, dock tycker vi att vårt frågeformulär varit så pass strukturerat att risken varit liten. Intervjuerna ägde rum på respektive socialkontor,

socialsekreterarna har vi sedan anonymiserat genom att ge dem fingerade namn. Vi har också anonymiserat socialkontoren genom att beteckna dem A, B och C, detta för att man inte ska kunna utläsa vart respondenterna jobbar någonstans. Efter intervjuerna har vi transkriberat det inspelade materialet i sin helhet, då vi har lyssnat av intervjuerna och skrivit ner fråga för fråga. Råmaterialet kom att bestå av text som motsvarade 44 sidor. Detta för att senare kunna ha en möjlighet att citera socialsekreterarna ordagrant. I tolkningen av materialet valde vi först att analysera fråga för fråga utifrån samma teman som i intervjuguiden, dock insåg vi allteftersom studien växte att det skulle bli för rörigt för läsaren. Våra respondenter har i många fall berört samma ämnen på helt olika ställen i intervjun, vilket gjorde det omöjligt för oss att behålla den ursprungliga ordningen och temana. I stället har vi lagt upp en typ av tidsaxel i resultat- och analysredovisningen där vi beskriver processen som sker under placeringstiden till hemflytt och familjearbetet. Emellanåt har vi citerat socialsekreterarnas uttalanden, och vi har även försökt att uppfatta deras upplevelser och uppfattningar genom att analysera vad som sägs mellan raderna (Kvale, 1997). I resultat- och analysredovisningen har vi också vävt in teori och tidigare forskning med empirin för att förstärka resultatet i vår studie (Larsson, 2005). Vårt framkomna material har vi knutit till systemteori, då den är den mest lämpliga och applicerbara teorin på studien.

7.4 Analysförfarande

Enligt Svenning (2003) ska en kvalitativ analys förankras i teori. Teorin styr tolkningen i analysen så att forskaren kan finna nya nyanser och se intressanta mönster. Vi har inför analysförfarandet lagt upp frågorna efter varandra och tittat på vad samtliga sagt under varje fråga. Vi har i analysförfarandet både utgått ifrån våra frågeställningar och övergripande syfte, men hittat teman genom att läsa intervjuerna och sett vad respondenterna själva lyft fram. När vi har analyserat har vi utgått från socialsekreterarnas upplevda styrning i arbetet, när det gäller exempelvis placering, familjearbete, ekonomi, och handlingsutrymme. Vi använder oss av ett eklektiskt angreppssätt där vi fritt utnyttjat olika metoder (Kvale, 1997). Kvale menar också att intervjuaren har möjlighet att inhämta kunskap under hela studiens gång men att respondenternas svar ska öppna intervjuarens sinnen för att kunna se nya infallsvinklar i det ämne den undersöker (Kvale, 1997). Med tanke på detta har vi i analysen låtit oss styras av vad de egentligen sade och aktat oss för att låta vår förförståelse styra allt för mycket. Vi tror att vi genom denna metod har sett andra nyanser och mönster i råmaterialet än vad vi från början hade förväntat oss. Vi har analyserat studien med utgångspunkt i teori samt vägt emot tidigare forskning som vi tyckt belyst vår empiri.

7.5 Förförståelse

Med förförståelse menas att vi inte uppfattar verkligheten bara genom våra sinnen, det som ibland uppfattas som sinnesintryck kan bestå av en stor del tolkning (Thurén, 1991). Forskare kan omöjligt tolka data som om de vore blanka blad utan utgår från sin förförståelse när de tolkar och formar materialet (Larsson, 2005). Vår förförståelse från praktikplatserna säger oss att familjearbetet ibland fallerar och inte får tillräckligt med utrymme varken från institution eller från socialkontor. Därför har vi försökt vara medvetna om att vår förförståelse delvis styr oss i arbetet men det är också den som legat till grund för undersökningen. I den mån vi har kunnat, har vi försökt medvetandegjort förförståelsen under skrivprocessens gång. Exempelvis har vi diskuterat att det genomgående, på vår utbildning, implementeras en negativ bild av socialsekreterarjobbet vilket säkerligen även präglar vårt synsätt. Ungdomsvård är något som återkommande diskuteras i debatter och media och vi har även funderat kring hur mycket vi kan ha påverkats av diskussionerna kring ämnet.

7.6 Validitet

Kvale (1997) beskriver validitet, reliabiliteten och generaliserbarhet som hantverk för forskaren i forskningsprocessen. Han menar att dessa tre har fått en position inom

samhällsvetenskapen som vetenskapens heliga treenighet och är olika sätt för forskaren att säkerställa giltigheten och trovärdigheten i en studie (Kvale, 1997). Validiteten, eller giltigheten innebär att man mäter det man verkligen har för avsikt att mäta. Det gör vi genom att utröna värdet av våra intervjuer. I utformandet av frågeformuläret har vi diskuterat runt huruvida frågorna vi valt att ställa är relevanta för studiens syfte och övergripande frågeställningar. I intervjuguiden har vi stärkt validiteten genom att ställa samma frågor till samtliga respondenter samt att vi i intervjusituationen har resonerat med respondenterna kring frågorna. Genom detta sätt anser vi att vi har fått jämförbara svar. Vi har försökt hålla oss till frågorna men ändå utvecklat resonemanget under intervjuernas gång. Vi har tematiserat våra frågeställningar för att vi sedan skulle kunna analysera utifrån dessa, och på så vis uppnå objektivitet i studien (Kvale, 1997). Vår avsikt har varit att matcha socialkontoren i vår studie på så sätt att de representerar tre olika socioekonomiska områden och därmed skapar en spridning i materialet. De områden vi har tittat på är intressanta att jämföra med varandra eftersom de står för tre olika socialgrupperna i Göteborgsområdet. Eftersom vi haft ansats i systemteoretiskt perspektiv kan det möjligtvis ha färgat valet av frågorna samtidigt som det är en del av aduktivt metodstratige. Vi förhöll oss ändå någorlunda fritt till frågorna eftersom vi ville ge respondenterna ett utrymme att få beskriva sina upplevelser. Innan vi analyserade materialet gjorde vi också en återkoppling med socialsekreterarna och lät dem läsa igenom de delar av materialet som vi tänkt använda i analysen. Detta för att ge dem en chans att korrigera och delge eventuella kommentarer, eftersom vi har tolkningsföreträde har vi inte velat citera eller feltolka någon. Dock var det ingen av respondenterna som svarade på återkopplingen, vilket vi har tolkat som att de tyckt att vi har uppfattat dem riktigt och korrekt och också gett oss utrymme att använda materialet i sin helhet. På så sätt har vi stärkt validiteten i studien, eftersom det är viktigt att göra alla respondenter rättvisa i materialet (Kvale, 1997).

7.7 Reliabilitet och Generaliserbarhet

Med reliabilitet menas att resultaten är tillförlitliga och också att det som mäts är säkert och exakt. Reliabiliteten, eller pålitligheten av det som vi forskar på är viktig att fastställa för att få kvalitét i studien. Det är ett sätt att se forskningsresultatens konsistens. Intervjuarens reliabilitet är särskilt viktig när det gäller inverkan på svaren i intervjun. Kvale menar att man bör se över om intervjuguiden innehåller ledande frågor (Kvale, 1997). Då vi har valt ett kvalitativt tillvägagångssätt med ansats att exemplifiera, har vi för att höja tillförlitligheten valt att ställa exakt samma frågor till respondenterna. Vi har sedan varit noggranna då vi transkriberat de inspelade intervjuerna och återgett intervjuerna ordagrant. I möjligaste mån har vi försökt undvika att ställa styrande frågor och också gjort intervjufrågorna så tydliga som möjligt.

Generaliserbarheten innebär att vi ska kunna förenkla våra resultat av studien, detta är dock något problematiskt i en kvalitativ studie. Det beror bland annat på att urvalet är ganska litet och ofta inte slumpmässigt utvalt, vilket kan innebära att urvalet inte säkert representerar populationen i sin helhet (Kvale, 1997). Vi är medvetna om att det faktum att vi valt att intervjua ett begränsat antal socialsekreterare kan göra att det är svårare att dra några generella slutsatser av resultatet. Spridningen i materialet anser vi dock ökade generaliserbarheten något då att vi intervjuade på flera socialkontor som resresenterade olika socioekonomiska områden. Däremot kan vi egentligen inte dra några generella slutsatser eftersom att vår studie är alldeles för liten. Ansatsen för oss har snarare varit att vi velat ge *en* bild av hur det kan se ut.

7.8 Etik

Enligt HSFR etiska regler så finns det fyra huvudkrav när man bedriver forskning. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet. Vi

skickade innan intervjuerna ut ett informationsbrev till socialsekreterarna som informerade om formellt samtycke, att det de nämner under intervjun skyddas av anonymitet och inte kommer framhävas som personliga påståenden. Vi ville dessutom minska risken för att socialsekreterarna skulle känna sig illojala mot sin organisation. Dessutom informerade vi de om att när som helst under studien har de rätt att dra sig utan att ange skäl samt att vi klargjorde vilket syfte vi hade med studien (HSFR:s hemsida 2008-12-01). Ett etiskt övervägande vi har gjort i vår avgränsning var att inte att intervjua ungdomarna. Vi föreställde oss att det fanns en risk att de skulle komma ihåg tidigare smärtsamma minnen och erfarenheter i livet som vi inte har tillräckligt med utrymme och tid för att handskas med på ett adekvat sätt. Vi har också resonerat kring konfidentialitetskravet i analysförfarandet, det vill säga om vi skulle låta informanterna vara anonyma eller inte, trots att de alla svarar som yrkespersoner och inte privatpersoner är det mer etiskt riktigt att låta dem vara anonyma.

7.9 Metoddiskussion

Vår första tanke när vi bestämde uppsatsämne var att vi ville ta reda på hur socialsekreterare arbetar med familj och nätverk vid hemkomst efter placering, samt hur deras arbete ser ut när det gäller att länka samman ungdomen med sin familj. När vi gjorde intervjuerna hade vi fortfarande dessa syften klara för oss, empiri har dock lett oss in på nya vägar och syfte och frågeställningar har därför med tiden förändrats. Vår teoretiska utgångspunkt i resultat- och analysredovisningen är systemteori. Vi har även valt att använda förändrings- och nätverksperspektiv som är kopplat till systemteori. En komparativ ansats i studien var att vi ville titta på om det fanns några eventuella skillnader mellan de olika stadsdelarna. Det var ingen drivande utgångspunkt men färgade ändå vår analys eftersom ett antal anmärkningsvärda reella skillnader framkom i resultatet. Detta trots att vi i första hand varken avsåg att jämföra eller generalisera.

I enlighet med Widerberg (2002) tycker vi att det kan finnas både för- och nackdelar med att genomföra intervjuerna på själva arbetsplatsen. Vi valde att göra dem på respektive socialkontor, förutom en där vi på respondentens initiativ möttes i stan. Tanken med att intervjua på kontoren var att vi ville få en bild av miljöerna och dessutom ville vi underlätta för respondenterna som vi upplevde hade ont om tid. Nackdelen vi kunde uppleva var paradoxalt att det kan ha ökat vår upplevelse av att vi tog upp deras tid, det fanns tillfällen då vi kände att vi skyndade på intervjun på grund av tidspress. Något som har präglat vårt material är att respondenterna har gett oss olika mycket tid till intervjuerna, detta har lett till att vi haft mer användbart material från vissa respondenter. Vårt att kommentera är också att vi under intervjuerna upplevde att några av respondenterna svarade lite "by the book", vad de förväntades svara och det som möjligtvis var socialt önskvärt inom organisationen, medan flera av de andras svar upplevde vi mer uppriktiga om hur deras verklighet faktiskt såg ut. Detta är något som vi har funderat över om det inverkat på validitet i studien. Vår ursprungliga tanke var att intervjua sex socialsekreterare på tre kontor, något som vi utökade med en familjehemssekreterare, då vi ansåg att det kunde ge en bredare bild av hur man även arbetar vid familjehemsplaceringar. Under analysförfarandets gång har vi flera gånger ifrågasatt om vi skulle behålla detta material eller inte, men i slutändan beslutat att behålla det då respondenten ändå gett oss en kompletterande bild av hur familjearbetet ser ut från familjehemssekreterarens perspektiv. I resultat- och analysdelen visar studien stundtals en motsägelsefull bild av socialsekreterarnas familjearbete. Å ena sidan målas en idealbild av arbetet upp, med hemmaplanslösningar och samarbete med familjerna, samtidigt som vi ser en stark signal om motsatsen i beskrivningar av det verkliga arbetet med många placeringar utan kombinerat familjearbete. Vi är medvetna om detta motsägelsefulla och har funderat mycket kring vad det kan bero på.

8. RESULTAT- OCH ANALYSREDOVISNING

I resultat- och analysdelen väljer vi att frånga de tidigare teman vi haft i intervjuguiden. Vi har istället valt att följa en form av tidsaxel som följer respondenternas ärendegång från placering till eventuell hemkomst. Inledningsvis presenterar vi en allmän redovisning av våra respondenter och socialkontoren de arbetar på. Därefter redovisar vi resultat och analys med dessa överrubriker: placering och hemmaplanslösning, samarbete och motivation vid placering, familjearbete vid placering, förändring, hemflytt och efter placering, nätverket, bestående förändring, organisation och maktperspektiv.

Allmän presentation

Vi kommer under denna rubrik att ge en beskrivning av de socialkontor vi besökt, samt ge en presentation av socialsekreterarna vi intervjuat. Vi kommer också att redogöra för svaren på några inledande allmänna frågor.

Socialsekreterarnas arbete utförs inom ramen för en organisation. De har ett dubbelt uppdrag i den bemärkelsen att de samtidigt som de måste hålla sig till lagstiftningen måste förhålla sig humant till sina klienter och skapa goda relationer. Socialsekreterarna är i arbetet även styrda av övergripande mål som styr organisationen, rutiner och utredningstider. Rollen som socialsekreterare är utredande, planerade och uppföljande. I utredningarna lägger de förslag på insatser som kan komma att utmynna i olika form av stödinsatser och placeringar. Därmed har de inte en behandlande i förhållande till klienterna, även om de har det övergripande ansvaret för insatserna och står för en direktkontakt vid olika möten.

Vi har valt tre socialkontor med olika socioekonomisk status för att visa på eventuella skillnader. Socialkontor A ligger i en stadsdel med ca 50 000 invånare. Stadsdelen har en stor andel höginkomsttagare och antalet medborgare med utländsk härkomst ligger under genomsnittet. Socialkontor B ligger i en kranskommun med ca 60 000 invånare. Kommunens invånare består till största del av medelinkomsttagare. Socialkontor C ligger i en förort med ca 15 000 invånare. Stadsdelen är invandrartät och har en mångkulturell prägel. Socialkontor C är ett av landets största i förhållande till mängd befolkning i upptagningsområde. Sammantaget representerar socialkontoren olika socioekonomiska områden. Dessa socialkontor har också i jämförelse väldigt olika stora upptagningsområden, vilket också är ett intressant förhållande till resultaten i vårt material.

I de förvaltningar som våra respondenter jobbar i använder man konceptet hemmaplanslösning som ett alternativ till placeringsinsatser. Det finns också en befintligt öppenvården uppbyggd i samtliga förvaltningar som är organiserat under socialkontoren. Socialsekreterarna föreslår insatser till familjen och delegerar sedan uppdrag till öppenvården bestående av olika typer av insatser där man jobbar aktivt med familjesystemet. Det framgår i resultatet av studien att socialkontoren har olika syn på när man under placeringsprocessen tillämpar familjearbete. Socialkontor A och B har som målsättning att arbeta med placeringar och öppenvård kombinerat både före och under placeringstiden. Socialkontor C har däremot en mer striktare riktlinje att hålla nere antalet placeringar och tillämpar hemmaplanslösning som koncept för att i det längsta undvika placeringar. Socialkontoren är även olika organiserade då socialkontor A och B har enheter som består av både barn- och ungdomssektion och jobbar med åldern 0-20, medan socialkontor C har två skilda enheter för dessa målgrupper. De två socialsekreterare vi intervjuade jobbade på enheten som arbetar med ungdomar i åldern 13-20.

Socialsekreterarna representerar ett brett åldersspann, mellan 25 årsålder upp till 60 årsåldern. De har arbetat inom yrket mellan två och trettiofem år och flera av dem har endast varit på nuvarande arbetsplats. Några av dem har tidigare arbetat på bland annat behandlingshem, samt på andra enheter inom socialtjänsten. Samtliga har arbetat med placeringar av ungdomar i minst två år och en har arbetat som familjehemssekreterare i tjugo år. Denne har vi valt att intervjua för att få en kompletterande bild över hur arbetet med familjen ser ut kring familjehemsplaceringar. Här följer en kort presentation av våra sju respondenter för att ge en bild av dem. Vi har gett dem fingerade namn för anonymitetens skull.

Tomas har arbetat som socialsekreterare i 6.5 år. Han har jobbat på socialkontor A i ca ett halvår. Han har en pågående vidareutbildning inom systemteori och BBIC samt nätverksutbildning.

Sara har sedan examen arbetat som socialsekreterare i 3 år, på socialkontor A. Hon har en pågående vidareutbildning inom systemteori och BBIC.

Pia har arbetat som socialsekreterare på socialkontor B i 10 år. Innan dess har hon arbetat på behandlingshem. Pia har bland annat vidareutbildning inom systemteori, BBIC, familjeterapiutbildning, samt samtalsmetodik.

Moa har arbetat som socialsekreterare på socialkontor B i 11 år. Hon har i olika omgångar även arbetat på behandlingshem. Moa har vidareutbildning inom BBIC.

Anneli har arbetat som socialsekreterare i 13 år. Hon arbetar på socialkontor C sedan ca 7 år. Hon jobbade först på vuxenheten, men sedan ca 2.5 år har hon arbetat på barn- och ungdomsenheten och efter omorganisering främst mot ungdomar. Anneli har vidareutbildning inom systemteori och BBIC.

Erika har sedan examen arbetat som socialsekreterare i 2 år, på socialkontor C. Hon arbetar på barn- och ungdomsenheten, och liksom sin kollega jobbar hon numera främst mot ungdomar. Erika har vidareutbildning inom BBIC.

Barbro har arbetat som socialsekreterare på socialkontor B i 35 år. Sedan ca 20 år har hon även jobbat som familjehemssekreterare. Barbro har bland annat vidareutbildning inom familjeterapi och barnorienterat familjearbete.

Under intervjuerna frågade vi respondenterna om ärendemängd på deras tjänster för att vi ville få en bild av hur deras arbetsbelastning såg ut. I materialet visade det sig variera avsevärt mellan respondenterna, de hade mellan tio till tjugosex ärenden på sina tjänster. Den största skillnaden i ärendemängd var mellan socialkontor B och socialkontor C, vilken hade avsevärt många fler ärenden på varje tjänst. Socialkontor A hade en ärendemängd som låg mitt emellan de andra två. Samtliga av våra respondenter har fått någon form av vidareutbildning som stödjer dem i familjearbetet. Det tenderar främst att röra sig om systemisk utbildning samt utbildning i BBIC. Flera har även andra både kortare och mer gedigna utbildningar såsom familjeterapeutisk utbildning, nätverksutbildning samt barnorienterat familjearbete. De olika utbildningarna har ofta syftat till att användas som uttalade arbetsmetoder på enheterna. Vi ser en dominans av att respondenter har systemteori som grund vilket tydligt präglar även deras sätt att resonera. Respondenter menar att det finns en trend i förvaltningarna att utbilda systemteoretiskt, samt inom BBIC. BBIC är ett verktyg som ska tillämpas för att sätta barns behov i centrum och som alla som jobbar i Sverige med utredningar kan utnyttja.

Placering och hemmaplanslösning

Under denna rubrik kommer vi att beröra vilka typer av insatser man använder sig av, ekonomiska aspekter av insatser, anledning till placering och föräldrars skuldkänslor.

De placeringsinsatser respondenterna använt mest i sitt arbete är uteslutande institutioner, familjehem samt i vissa fall jourplaceringar. Ungdomar placerar oftast på institution och yngre placeras i familjehem. Andra typer av insatser som respondenterna använder sig av ingår i olika typer av hemmaplanslösningar. Vi ser ett mönster i att majoriteten av respondenterna först och främst väljer hemmaplanslösningar före placering utanför hemmet. Flera uttalar att de ser det som ett misslyckande av tidigare insatser om man tvingas placera på institution eller i familjehem. Respondenterna på socialkontor A och B nämner att de kombinerar placeringar med öppenvårdsinsatser. Det vill säga att de försöker samarbeta med familjen både innan, under och efter placering. Respondenterna på socialkontor C uppger att de har en tydligt uttalad inriktning att främst jobba med hemmaplanslösningar för att i största mån undvika placering och hjälpa klienten först på hemmaplan. Vid placering upphör däremot ofta samarbetet med familjen. Erika (C) beskriver en placering som en misslyckad hemmaplanslösning så här:

”På vår enhet har vi som policy att jobba mot hemmaplanslösningar först i ett samarbete med familjen. Ifall det inte går att lösa på hemmaplan placerar vi men då ser vi också placeringen som ett misslyckande av samarbetet med föräldrarna och jobbar därmed oftast inte med familjearbete efteråt”.

Erika förklarar vidare att hon tror att deras policy är ett av skälen till hennes upplevelse att deras stadsdel har lägre placeringssiffror än andra stadsdelar. Anneli (C) som jobbar på samma socialkontor poängterar dock att hon vill tro att deras inriktning med att jobba i hemmet så långt som möjligt också är den mest verksamma metoden. Pia (B) menar att man faktiskt inte vet ifall hemmaplanslösningar är det bästa utan ibland känns det bara som om man från förvaltningens sida bestämt sig för att det är det är så, kanske just för att det är billigast. Vi anser att det anmärkningsvärt att just socialkontor C, som vi uppfattar som den tyngst belastade enheten med mest problematiska familjer, inte arbetar med familjen under placeringen. Deras sätt att resonera avviker från de två andra socialkontoren som trycker på vikten av att familjearbete ska ske kontinuerligt även under och efter placeringen. Enligt Folkby (2005) finns det idag inte särskilt mycket forskning som visar huruvida hemmaplanslösning verksamt som koncept och ger goda resultat för familjerna. Däremot så visar Andreassens (2002) forskning på att beteendeförbättringar som sker inne på institutioner ofta inte består ifall den hemmiljö man kommer tillbaks är oförändrad. Han anser även att det är viktigt att arbeta med föräldrarna i större utsträckning än vad man i regel gör. Även Payne (2002) ser placeringar som ett tecken på dysfunktionella familjesystem och att det är därför viktigt att inkludera hela familjen i behandlingsprocessen. Anderson (1999) menar att enligt lag ska man halvårsvis granska familjehemspaceringar. Det finns däremot inte tidsgränser eller instruktioner hur man går till väga i de fall där föräldrarnas problem är så pass allvarliga att man gör ett övervägande att barnet ska stanna i familjehemmet permanent. Fastman (2004) visar dock i sin studie att när det gäller familjehemspaceringar saknas det uppföljning och utvärderingar om placeringarnas kvalitet. I materialet får vi indikationer på att stadsdelarna satsar på hemmaplanslösningar delvis på grund av ekonomiska skäl. Den här tendensen har enligt våra respondenter att göra med att samtliga förvaltningar just nu har en tight budget att hålla sig till. Vi får belägg för i flera uttalanden att den ekonomiska aspekten styr när man väl placerar, och även hur länge ungdomarna är placerade. Så här beskriver Pia (B) det:

”Ibland är det ju helt enkelt så att det är ekonomin som styr och att det går igenom i Sociala nämnden att ungdomen bara får vara placerad fyra månader eller så då är det ju inte familjens förändring som styr utan ekonomin”.

Enligt samtliga respondenter är den ekonomiska aspekten påtagligare i arbetet nu än tidigare. Respondenterna belyser också att det just nu är ekonomiska åtstramningar på deras förvaltningar. Tomas och Sara som jobbar på socialkontor A pratar båda om att stadsdelens ekonomi är övertrasserad och att de därför ständigt påminns om att tänka ekonomiskt när de fattar beslut. Moa (B) uttrycker också att ekonomin styr mycket i arbetet även i hennes förvaltning:

”Vi får höra hela tiden att vi ska minska institutionskostnaderna, det är väldigt tydligt uttalat. Och det styr då hur vi bedömer behovet av insatser. Vi blir tillsagda hela tiden att tänka på det här och istället sätta in öppenvårdsinsatser. Ibland är det ganska bra att tänka på det sättet och ibland är det inte alls bra. Det är väldigt klientstyrt det är det, men ekonomin ställer till det ibland tycker jag”.

Tomas (A) menar att man inte ska ha en vårdinsats längre än nödvändigt, han anser att institutioner är en onaturlig miljö som inte är bra vare sig för klienten, eller för ekonomin. Moa (B) har även åsikter kring ekonomins betydelse när det gäller familjearbetet:

”Jag tror att tidigare har vi missat att ha tillräckligt stora krav på familjearbete att de måste gå in i förändringsarbete också. Det är väl egentligen positivt att det har blivit lite tuffare så sätt, rent ekonomiskt därför då blir det också en press på att det blir kortare placeringar och familjen ska in tidigare och aktivt. Det kan jag se att det ofta varit alldeles för långa placeringar där familjerna inte varit tillräckligt involverade. Vi kanske måste ställa mer krav, och kanske ha en färdig idé att när ens barn blir placerade måste föräldrarna gå in i familjearbete, för så här jobbar vi i kommunen”.

Enligt respondenternas uttalanden så ser de alltså både bra och dåliga aspekter av att ekonomin tillåts styra och sätta vissa gränser för arbetet. Enligt Billquists (1999) forskning så präglar organisationens policy socialsekreterarnas sätt att bedöma insatser. Detta är också något som våra respondenter ger uttryck för i vårt material. Billquists forskning som visar att när tiden inte räcker till tar socialsekreterare till extrema åtgärder som familjehem och behandlingshem i större utsträckning än vad familjerna egentligen behövde eller önskade (Billquist, 1999). Samtidigt säger Fastman (2004) att när det gäller familjehem sker det ibland att socialsekreterare ibland får avbryta placeringar på grund av att förvaltningen har en allt för pressad ekonomi, och att man då går in och reviderar behandlingsplanen för att placeringen inte ska se ut som ett misslyckande. Våra respondenter menar att de i största mån strävar efter hemmaplanslösningar innan placering, då detta är minst kostsamt, och eftersom det är ett tryck från förvaltningen. Enligt Schjödts & Egeland (1994) är det i hemmamiljön, som det är enklast att arbeta med familjen. Miljön är naturlig för familjen och man ser tydligast de mönster som omger dem och finns i systemet. Genom hemmaplanslösningar slipper också familjen bli utsatt för splittring och kränkning. Vi uppfattar samtidigt att våra respondenter inte verkar övertygade om att hemmaplanslösningar alltid är det bästa alternativet. Enligt Forkby (2005) så förknippas ekonomiska vinster till hemmaplanslösningar. I jämförelse med den kostsamma institutionsvården har man gjort beräkningar att hemmaplanslösningar innebär stora besparingar för förvaltningarna. Men dessa beräkningar grundar sig dock på att ungdomarna inte ska återfalla i institutionsvård vid ett senare tillfälle, vilket man ju inte kan veta med säkerhet. Hur satsningarna ser ut i olika kommuner varierar menar Forkby. Vissa kommuner har enstaka verksamheter och andra vill förändra hela sitt insatsregister till endast hemmaplansvård, och vill få till någon form av nollvision när det gäller placeringar. Socialt utsatta ungdomar riskerar dock att få det riktigt illa om man satsar på en sådan nollvision. Det är svårt att med öppenvård ge skydd och stöd åt alla barn och unga och risken finns att vissa

faller mellan stolarna. De kan tvingas leva under usla förhållanden hemma vilket kan prägla dem för resten av livet (Forkby, 2005).

Institutions- och familjehemsplaceringar sker med stöd av SoL & LVU. Det finns en beteendeparagraf som tillämpas då den unge har ett destruktivt beteende som innebär skada för denne eller andra, och en miljöparagraf som tillämpas om den unges miljö är ogynnsam för dennes utveckling. I huvudsak menar respondenterna att de flesta placeringar sker med stöd av paragrafen för eget beteende men flera av dem poängterar att miljö och eget beteende oftast hänger ihop. De menar därmed att ungdomars destruktiva beteende bottnar i hemmiljön. Moa (B) uttrycker det så här:

”Jag tänker alltid att miljön ligger i grunden till beteendet. Men oftast så visar det ju sig i beteendet. I den här handboken kring LVU står det att det är väldigt viktigt att se på miljön och inte bara se på beteendet. Och framförallt lägga fokus på miljön inför ungdomen så att dom själva förstår varför det är som det är. Även i själva utredningen är det viktigt att poängtera att uppväxtmiljön har lett fram till beteendet”.

Dessa tankegångar återfinns vi inom Det vill säga att det pågår ett komplext samspel mellan ungdomen och dess närhet. I dysfunktionella familjer blir ungdomen symtom för familjens egentliga problematik när den agerar ut. Ungdomen rubbar då homeostasen, balansen i familjesystemet. Därför måste man arbeta aktivt med hela familjesystemet för att härleda det ursprungliga problemet (Schjödts & Egeland, 1994). Annelis (C) kommentar är talande:

”Det klart att miljö och beteende någonstans hör ihop, det finns alltid ett samspel med miljön som gör att det går på tok. Bakom varje strulig tonåring finns ett sviket barn på något sätt”.

Payne (2002) beskriver att det systemteoretiska arbetet innebär att man utreder vilka olika faktorer i klienters och deras omgivnings samspel som är upprinnelsen till problem. Alltså behöver inte ungdomen ses som det problematiska i sig utan man kan istället se till exempel relationen till föräldrarna som en orsak. Sara (A) förklarar att när äldre ungdomar placeras med stöd av paragrafen för eget beteende är det vanligt att föräldrarna inte deltar överhuvudtaget. I de fall placering sker med stöd av miljöparagrafen är det tydligt och uttalat att problematiken ligger mer på föräldraförmågan och då försöker man också involvera dem på ett annat sätt. Vi frågar hur föräldrarna reagerar när en ungdom blir placerad. Tomas (A) menar att de processer föräldrarna går igenom är mest intensiva just vid placeringens början. Han ser en trend av att vissa föräldrar hanterar det genom att lägga på locket och skylla problemen på ungdomen.

Pia (B) förklarar vidare och säger att det är enklare att arbeta med föräldrarna om ungdomen blivit placerad på eget beteende, och så att säga är en ”identifierad patient”. Då kan de lättare acceptera placeringen och samtala kring ungdomens problem. Tomas (A) menar att det också finns föräldrar som skuldbelägger sig själva för det skedda och mår dåligt av att blivit fråntagna föräldrarollen. Oavsett vad problematiken består av menar samtliga respondenter att man faktiskt redan under utredningen har konstaterat att föräldrarna brustit i sin föräldraförmåga vilket också präglar föräldrarnas syn på placeringen. Pia (B) uttrycker det så här:

”Det handlar ju ändå om människor som misslyckats i sitt föräldraskap, annars skulle vi inte ha omhändertagit ungdomen från första början. Vi har ju mer eller mindre talat om för föräldrarna att de inte duger men det gör samhället.”

Vidare tycker Pia att det är viktigt att man som socialsekreterare inte hymlar med att tala om för föräldrarna att de misslyckats, ska man ha en möjlighet att få till en förändring behöver de förstå det. Precis som våra respondenter beskriver, menar Degner & Henriksens (2007) att föräldrar ofta inte ser sina egna problem utan lägger över problemen på den unge. När

socialtjänsten går in och gör en utredning kan familjesystemet enligt Johnsson (2003) reagera med att hamna i kris. Enligt våra respondenter så beror denna kris på att föräldrarna fått ett påtagligt bevis på att de misslyckats som föräldrar. Johnsson menar även att utredningar som sker under tvång kan leda till förändring, men enligt henne anpassar sig familjesystemet bara tillfälligt, för att slippa bli splittrat. Efter en tid återgår oftast systemet till sitt gamla mönster och förändringen blir då inte bestående (Johnsson, 2003). Något intressant framträder i svaren då respondenterna menar att ungdomarna oftast placeras på eget beteende, då någon också vidareutvecklar att man i dessa lägen oftast inte arbetar med familjerna. Samtidigt menar en annan respondent att det vid placering på eget beteende är enklare att arbeta med familjerna.

Samarbete och motivation vid placering

Under denna rubrik kommer vi att presentera respondenters samarbete med familjen samt deras syn på familjernas mottaglighet till förändringsarbete.

Respondenterna på socialkontor A och B tycker det är viktigt att göra föräldrarna delaktiga när de unga blivit placerade, så att de inte upplever sig förbigångna. Vidare understryker de att för att föräldrarna ska kunna ta emot sin ungdom efter placering krävs förändring på hemmaplan och om föräldrarna inte inkluderas tillräckligt faller hela tanken med placeringen. Respondenterna på socialkontor C förhåller sig annorlunda som vi nämnt tidigare eftersom de menar att de inte samarbetar med föräldrarna när placering väl skett. Erikas (C) citat belyser detta:

”Vi brukar vara snabba att sätta in insatser i hemmet under utredningens gång men när vi väl har tagit ett LVU har samarbetet upphört med föräldrarna och är det inte vanligt att ungdomen återkommer hem igen. Därför jobbar vi inte med familjearbete efter placeringen utan gör det i så fall innan”

Sara (A) tycker det kan vara svårt att först diskvalificera och straffa föräldrar för att sedan säga att de är viktiga för barnen och påbörja ett samarbete. Pia (B) tycker det är viktigt att man enas i att barnet är det viktigaste, och att barnets välmående ska vara det gemensamma målet för föräldrarna och socialsekreteraren. Hon resonerar vidare kring föräldrars delaktighet i sitt barns placering och sin roll:

”Mitt egentliga ansvar handlar egentligen bara att göra utredningen, med barnet i fokus och se till att föräldrarna känner sig skapligt delaktiga. Känner dom sig lurade och förbigångna då är det kört, då kan man placera hur många barn som helst men får man inte med sig föräldrarna faller hela tanken med placeringen. Och man kan få folk att acceptera ett LVU också, mer eller mindre. Fast det är jättesvårt, men det går. Det är viktigt också att lägga tillbaka ansvar på föräldrarna, så mycket det går. Även om man tänker att det här barnet aldrig kommer att flytta hem igen så har föräldrarna ansvar att bli bra föräldrar och det kan vara svårt nog”.

Moa (B) menar också att man ibland har svåra familjesituationer med föräldrar som inte kan samarbeta eftersom de har en egen problematik. Den unge hamnar då i kläm och far oerhört illa och då kan det vara svårt att hjälpa ungdomen. Hon menar att socialtjänsten i dessa fall sällan lyckas med att uppnå förändring på lång sikt som är målet med placering. Vidare uttrycker hon att det är tydligt att det inte blir några effekter av placeringen utan ett verksamt familjearbete. Moa (B) tar upp en viktig aspekt i följande citat:

”Det ligger ju mycket arbete i att motivera föräldrarna till placerade ungdomar att verkligen gå in i ett förändringsarbete. Föräldrarna är ofta väldigt noga med att ungdomen ska förändra sig men är inte alltid beredda att se på sin egen del i det hela. Då kan det krävas mycket för att de ska se på sig själva och vilja förändras. /.../ Jag kan ibland känna att det borde vara obligatoriskt att föräldrar går in i något förändringsarbete”.

Socialkontors C förhållningssätt gör att de inte lägger ner mycket arbete på att motivera föräldrarna till delaktighet under placering. Socialkontor A och B ser däremot vitsen med

sådant aktivt motivationsarbete under placeringens alla faser. Enligt Andreassen (2002) återvänder många ungdomar till sina familjer vid placeringens slut och om man inte parallellt med placeringen tar med föräldrarna i arbetet visar undersökningar att det efter utskrivningen utgör hinder för ungdomens positiva behandlingseffekt. Forskningen strider därmed emot Socialkontors C arbetssätt då ungdomarna får sämre resultat om man inte involverat föräldrarna under placeringen. Sundell, Egelund, Andrée Löfholm och Kaunitz (2007) kunskapsöversikt visar även undersökningar som pekar på att många föräldrar känner sig tillfreds med kontakten med socialtjänsten. Detta eftersom de fått delta och kunnat påverka besluten vilket i sin tur bidragit till att de känt sig hjälpta av de insatser de fått. Dock visar deras kunskapsöversikt att föräldrarnas möjlighet till inflytande varierar mellan socialtjänsterna. Denna forskning är intressant förhållande till att Socialkontor C inte någon större utsträckning arbetar med att göra föräldrarna delaktiga under placering trots att de kanske hade fått bättre verkan av sina placeringar ifall de hade jobbat mer föräldrarna. En respondent säger också att man kan placera hur många barn som helst, men får man inte med sig föräldrarna faller hela syftet med placeringen. Detta resonemang stämmer väl överens med forskningen ovan samt att vi kopplar det till Johnssons (2003) forskning som visar att familjesystemet bara anpassar sig tillfälligt under utredning ifall de inte är ordentligt involverade utan istället känner sig hotade av utredningen (Johnsson, 2003). Därmed bekräftar Johnssons forskning att det är oerhört viktigt att få med sig föräldrarna för att ett verksamt förändringsarbete ska komma till stånd.

Under intervjuerna med våra respondenter märker vi ett flertal gånger att de talar om föräldrar som mammorna, medan de inte i samma utsträckning nämner papporna. Moa (B) lägger fram en intressant aspekt i sitt svar då hon menar att det oftast finns mammor som redan tar väldigt mycket ansvar och som går in och vill jobba aktivt med socialtjänsten för att det ska bli bra för barnen. Däremot lyckas de inte få med papporna att ta emot stöd i samma utsträckning som mammorna. Vårt material visar på att det finns en könsaspekt av att socialsekreteraren verkar förvänta sig mer ansvarstagande av mammorna än vad de gör av papporna. Som vi tolkar Hydén (2002) menar hon att man inom socialt arbete ser olika på mäns och kvinnors ansvar för barnen. Oftast poängteras det som något positivt om männen deltar samtidigt som man tar för givet att kvinnan alltid har huvudansvaret för barnen oavsett.

Hur motiveringsarbetet med föräldrarna vid ungdomsplacering går till ser olika ut från respondent till respondent. Det som framkommer är att man jobbar efter kriterier som föräldrarna behöver uppfylla för att ungdomen ska kunna flytta hem. Exempelvis så nämns drogfrihet som ett sådant krav. Flera av våra respondenter nämner BBIC-triangeln som ett redskap i diskussionen kring föräldrarnas resurser. De nämner också motiveringssamtal och stödande samtal med föräldrarna som ett sätt att tydliggöra för dem vad som behöver förändras för att föräldrarna inte ska ge upp. Familjebehandlare kan få i uppdrag att motivera familjen till ett förändringsarbete. Sara (A) berättar att hon ständigt håller föräldrarna uppdaterade om saker som händer i deras barns liv och även att hon i sin kontakt med barnen håller föräldrar vid liv, i vissa fall försvinner de biologiska föräldrarna ut i periferin och då får man som socialsekreterare stå för deras kontakt istället menar hon.

Respondenternas svar om hur motiveringsarbetet sker tolkar vi som att det består av både morot och piska som Billquist (1999) benämner det, vilket betyder att det finns uttryck för både belöning och hotelser. Det är alltid socialsekreteraren som står för de olika förhandlingsförslagen. Moroten är att föräldrarna ska få hem sitt barn igen och piskan innebär något slags tvång kombinerat med stödande funktioner av respondenterna. Det här ser vi som konsekvenser av att socialsekreterarna inte har en behandlande roll men ändå står för direktkontakten med föräldrarna (Billquist, 1999). Våra respondenter uttrycker även att de har

svårt att få till ett samarbete med föräldrarna. Enligt Johnssons (2003) är detta i så fall problematiskt, hon menar att man bör ta sig in i systemet och skapa en arbetsallians för att också kunna samarbeta och uppnå en förändring. Annars uppfattar föräldrarna att socialsekreteraren genom sin utredning bara rycker barnet ifrån familjen, då finns det en risk att familjesystemet sluter sig enligt Johnsson. Utifrån Johnsson menar vi då att om det är så att respondenter på grund av arbetsbelastningen inte kan ge sig tid att arbeta in sig i systemet kan de inte heller förvänta sig ett gott resultat av samarbetet. Sundell, Egelund, Andréa Löfholm och Kaunitz (2007) kunskapsöversikt visar på forskning som tyder på att det trots krav i svensk lagstiftning idag finns svårigheter i samarbetet mellan socialsekreterare och barn och familjer, något som till viss del kan förklaras med för dåliga kunskaper hos socialsekreterare när det gäller barnavårdsutredningar.

Flertalet av respondenterna menar att det är väldigt viktigt att lägga tillbaka ansvaret på föräldrarna även om ungdomen är placerad och troligen aldrig kommer att flytta hem igen. Det är ändå viktigt att föräldrarna känner att de alltid har det yttersta ansvaret för sitt barn. Genom att poängterar detta för föräldrarna kan också socialsekreterarna göra föräldrarna delaktiga i sitt barns process och få dem att återta en plats i sitt barns liv. En eventuell parallell process kan då pågå mellan socialsekreterare och föräldrarna vilket innebär att socialsekreterarens agerande hjälper föräldrarna att agera i relationen till sina barn. Som vi tolkar Bernler & Johnsson (2001) pågår det ständigt parallellprocesser mellan klientsystemet och behandlersystemet. Under placeringen har föräldrarna släppt ansvaret för ungdomen till socialsekreterarna och då när socialsekreterarna aktivt lägger tillbaka ansvaret på föräldrarna påverkar det i bästa fall att de faktiskt börjar ta ansvar för sina ungdomar igen.

Familjearbete vid placering

Under denna rubrik kommer vi att sammanställa våra respondenters svar kring hur de jobbar med familjearbete. Hur deras ansvar ser ut, hur familjearbetets intensitet samt deras utrymme för att vara emotionellt stöd ser ut. Vår definition av familjearbete inbegriper både det arbete respondenterna gör med familjen och de stödsatser som man sätter in i familjen via öppenvården. Genom insatserna jobbar man aktivt med att förändra familjens beteende och kommunikationsmönster.

Våra respondenter menar att de inom ramen för deras arbete har ansvar för både placering och familjearbete. Ansvaret ser olika ut beroende på om det är LVU- eller SoL-placering. Respondenterna hävdar att det också ligger ett ansvar på föräldrarna vid SoL-placeringar, att ta emot den erbjudna hjälpen. Vid institutionsplacering har socialsekreteraren kvar ansvaret genom hela placeringen, i de fall man gör en familjehemsplacering går ansvaret över till familjehemssekreteraren. Samtliga respondenter gör en arbetsplan för det familjearbete de utför eftersom det ingår i deras arbetsuppgifter. Det kan se olika ut hur man planerar familjearbetet men respondenterna har ansvaret för de insatser som görs. Ofta delegerar man vidare uppdraget till institutioner eller olika utförarenheter inom öppenvården. Respondenterna beskriver sitt arbete på lite olika vis. Anneli (C) understryker att rollen som socialsekreterare inte innebär behandling:

”Det är viktigt att komma ihåg att jag är myndighetsutövare så jag utför inget behandlingsarbete utan jag fattar beslut och följer upp de uppdrag som jag delegerar till öppenvården”

Sara (A) talar om socialsekreterarens roll som en spindel i nätet i samarbetet med både biologiska familjerna, institutionerna och familjehemmen:

”Jag är väl egentligen den enda som har kontakt med alla, och ska ju också vara det. Är det ett familjehem är det ju också en familjehemsekreterare involverad men de har ju aldrig kontakt med de biologiska föräldrarna utan fokuserar bara på familjehemmet och träffa barnet också”.

Vi förstår utifrån respondenternas svar är att de endast har en beslutande roll även om de också har direktkontakt med familjen. Som vi konstaterat tidigare har de inget behandlande inslag i sitt jobb även om Johnsson (2003) och Billquist (1999) menar att det är svårt att undvika behandlande inslag inom ramen för yrket. Vi frågade hur familjearbetets intensitet såg ut vid olika faser av placeringar. Det råder olika uppfattningar hos respondenterna om hur arbetet i den praktiska verkligheten ser ut. Flera av respondenterna menar att det sker kontinuerligt, andra menar att det bör ske kontinuerligt även fastän så inte alltid sker. Detta gäller dock inte på socialkontor C som vi nämnt tidigare inte arbetar med familjearbete vid placering. Sara (A) ser däremot arbetet som en ömsesidig process mellan socialtjänsten och föräldrarna, även om hon står för det övergripande ansvaret. Hon inkluderar de flesta familjer på uppföljningsmöten under hela placeringstiden och planerar eftervården i form av familjearbete med dem. Pia (B) framställer däremot familjearbetet något mer ojämnt:

”Rent generellt skulle jag vilja säga att man jobbar mycket i början när man gör utredningen och sen under placeringen tror jag det är ganska lugnt med det och sen så tar man ett tag igen när dom ska hem. Vilket naturligtvis inte är bra men så tror jag”.

Tomas (A) säger att han försöker ha med föräldrarna i tanken under hela arbetsgången så att de följer ungdomens utveckling under placeringen. De insatser han sätter in i hemmet kan vara ”hemmahosare” eller familjeterapeuter. Dessa insatser upplever han ofta ger resultat. Moa (B) ger en målande bild av hur hon delegerar familjearbetet samtidigt som hon som socialsekreterare har kvar det övergripande ansvaret:

”Om man tänker samarbete med institutionen så tänker jag på en tjej som var placerad på en institution inom Gryning där ett av deras uppdrag var att jobba just med styvpappan och mamman så där hade de ju familjesamtal, först på institutionen och sedan i hemmet. Det var just en utslussning för tjejen från institution som innebar en fortsatt kontakt efteråt, då man skulle stärka styvpappan och mamman att själva ta hand om sin flicka. I det var även jag som socialsekreterare med i hela den processen och fanns även med efteråt och planerade in ytterligare ett öppenvårdstöd som gick in och jobbade enskilt med flickan och jag såg till att de kompletterade varandra”.

Familjens mottaglighet för familjearbete kan bero på om ungdomen placeras på institution eller i familjehem. Respondenterna berättar att det ofta fungerar dåligt mellan biologiska föräldrar och familjehemmen. Detta menar de kan bero på att de biologiska föräldrarna kan känna sig åsidosatta och odugliga eftersom barnet får en ny familj. Tomas (A) menar att problemen kan bli så stora att det inte går att lösa och föräldrarna inte alltid har kapacitet att förändras. Barbro (B) som har mycket erfarenhet av familjehemsplaceringar beskriver att hon uppfattar att den ursprungliga familjen ofta har svårt för att bli ersatt med en annan familj. Hon menar vidare att barnet kan hamna i lojalitetskonflikt mellan familjerna och även känna att familjehemmet ändå inte är den riktiga familjen, fastän barnet har det bra där. Barbro berättar även att familjehemmet har som uppdrag att underlätta för att barnet att ha kontakt med sina föräldrar och att man ska jobba för att barnet ska kunna flytta hem igen. Anderson (1999) menar att oavsett om barnen placeras i familjehem med eller utan föräldrarnas godtycke finns det ingen tidsbegränsning. Det finns barn som stannar i sina familjehem hela sin uppväxt, då det inte heller inte finns instruktioner i lagen på när en återförening med föräldrarna ska ske. Det är intressant att Barbro berättar att familjehemmen i sitt uppdrag ska försöka jobba hem barnen men när det blir ett någorlunda svårt fall är inte ens lagen tydligt med om placeringen kommer bli varaktig eller inte. Det är då är inte heller märkligt att de biologiska föräldrarna upplever sig ersatta av familjehemmet och inte heller blir motiverade till något samarbete. Sundell, Egelund, Andrée Löfholm och Kaunitz (2007) lyfter även fram forskning som visar att en insats ofta löser av en annan och att familjehemsplaceringar kan övergå till kontaktfamilj som övergår ytterligare en familjehemsplacering. Utifrån

forskningen och respondenternas svar verkar det som att det finns en otydlighet kring hur man ska hantera de biologiska familjen till ungdomar som placeras långvarigt i familjehem och föräldrarna tycks falla åt sidan då det inte står klart hurvida ungdomen kommer flytta hem igen. Forskningen vi presenterat visar också tydligt på att det finns rella brister i utvärdering, uppföljning och avslutning på familjehemsinsatserna verkar vara mer tydligt än när det gäller institutions placeringar.

Något intressant i material är att två av respondenterna anser att institutioner idag har blivit bättre på att arbeta med föräldrar till placerade ungdomar medan de andra inte anser det. Det är anmärkningsvärt då Degner & Henriksens (2007) hävdar att institutionspersonalen saknar strategier att inkludera familjen i behandlingen. Personalen brister i att upprätthålla och främja relationerna mellan ungdomar och dess föräldrar. De menar att fokus läggs på institutionens regler och rutiner istället för på relationsorienterad behandling. Ungdomarna söker ofta kontakt med sina föräldrar utan gensvar och kan därför känna sig extra svikna och bortvalda av sina föräldrar. Vidare anser de att det optimala är att inkludera föräldrarna under placeringarna för att förbättra relationerna inför hemkomsten. Dock menar de att föräldrarnas egen problematik och oförmåga att vara känslomässigt engagerade också kan vara ett hinder för personalen att inkludera dem i behandlingen (Degner & Henriksen, 2007). Även Andreassens (2002) resonemang går i linje med det Degner & Henriksen lyfter fram, då han menar att hur engagerade föräldrarna är har stor betydelse för ungdomens utveckling. Tidigare har man i behandlingsarbetet vanligtvis isolerat ungdomarna från sina dysfunktionella familjer. Han menar att vad man behöver göra är att sätta in åtgärder i form av familjearbete för att förändra miljön ungdomen senare ska hem till och att man gör det redan under institutionsvistelsen (Andreassen, 2002).

Vi undrade om våra respondenter har utrymme och möjlighet att fungera som ett emotionellt stöd för familjen under den tid ungdomarna är placerade. Samtliga menar att kontakten till viss del består av emotionella inslag eftersom man redan i utredningsfasen har pratat om problem av känslig karaktär med föräldrarna. Samtidigt är det viktigt att man håller en distanserad relation till föräldrarna. Respondenterna menar också att det varierar från ärende till ärende och att det beror på om tiden räcker till. Erika (C) belyser detta ytterligare när hon säger att det nog ser olika ut från socialsekreterare till socialsekreterare men att de flesta tar sig tid för föräldrarna eftersom man på något sätt ändå har en tanke om att de ska återförenas med ungdomen. Sara (A) ger uttryck för att det är viktigt att det finns emotionellt stöd kring familjen eftersom familjen utsatts för en ofrivillig separation genom placeringen. Hon anser att det är hennes ansvar som socialsekreterare att det finns en samtalskontakt att vända sig till, men oftast menar hon och de andra respondenterna med henne att man ger någon annan det uppdraget. Hon framställer nedan sitt förhållningssätt:

”Jag tänker att man försöker vara ett stöd så gott det går. Alltså det är ju lite dubbelt för dom att få stöttning av oss, vi är ju ändå förknippade med socialtjänsten. Och att vara ett emotionellt stöd är kanske inte helt lätt då. Däremot tror jag ju ändå man försöker vara empatisk, förstå, vilket man ju gör ändå”.

Vi tolkar respondenternas svar som att de tycker både tidsbrist och rollen som myndighetsutövare står i vägen för dem att till fullo kunna vara ett emotionellt stöd. Billquist (1999) menar socialsekreterarnas uppdrag både består av en stödjande och kontrollerande funktion vilket innebär svårigheter för respondenterna att vara ett lämpligt stöd för föräldrarna. Organisatoriskt har man försökt hålla isär dessa roller genom att delegera uppdraget till någon annan men det verkar inte ske alla gånger, enligt respondenterna. Det är intressant att en av respondenterna avviker och menar att det är hennes ansvar som socialsekreterare att det finns en samtalskontakt att vända sig till, samtidigt som det är lite

oklart vem som får det uppdraget annars. Något paradoxalt är att Erika på socialkontor C, där man inte jobbar med familjearbete vid placering, nämner att hon ändå har en tanke om att man ska återförena barn och föräldrar efter placering. Frågan är då om detta återförenande är möjligt utan familjearbetet eftersom vi får indikationer i forskningen att det kan vara svårt. Som vi nämnt tidigare i materialet tycks i vissa fall ekonomin styra hur länge ungdomen är placerad istället för att man ser till familjens förändringsprocess trots att man avser att inleda ett familjearbete. Enligt Johnsson (2003) behöver man låta processerna ta sin tid för att få ett påtagligt beslut av insatsen. Därmed ser vi att när ekonomin får styra placeringarna innebär det även kortsiktigt familjearbete trots att dessa familjer kanske som Johnsson (2003) menar borde få mer långtgående insatser. Utifrån vår studie tycks den ekonomiska aspekten vara överhängande på alla socialkontor men framför allt på socialkontor C som också har de socioekonomiskt mest bekymmersamma familjerna. Vi ser i materialet att socialkontoren överlag verkar satsa på korta insatser och det borde kosta mer att gå in i familjerna gång på gång istället för att satsa på ett mer långsiktigt förändringsarbete från första början.

Förändring

Vi definierar förändringsarbete som en process där individen eller systemet aktivt vill förändra mönster och därmed också förändra strukturen i sig, det vill säga en andra ordningens förändring (Bernler/Johnson, 2001). Det betyder att förändring av livssituation är starkt sammankopplat med klienternas motivation.

Respondenterna har olika tankar kring huruvida placeringarna utgör en markant förändring för ungdomarna. Moa (B) menar att det alltid sker någon form av förändring för ungdomen men att den inte blir markant om inte familjen också förändras. Johnsson (2003) beskriver att utredaren påverkar familjen till förändring bara genom att starta utredningen och att det i sin tur sätter igång processer i familjesystemet. Vidare skriver hon att de flesta utredningar avser att bidra till en gynnsam förändring för familjen och att det är meningen förändringen ska väga tyngre än hotet om tvång (Johnsson, 2003). Detta överensstämmer med vad flera av respondenterna säger, att det alltid händer något med ungdomen och familjen genom att socialtjänsten går in, dock krävs det arbete för att verkligen förändra situationen. Både Erika (C) och Pia (B) påpekar att man brukar kunna se en markant skillnad just med att placera, eftersom ungdomen därmed får ett avbrott från en negativ miljö, till exempel vanvård eller missbruk. Dock visar Sundell, Egelund, Andréa Löfholm och Kaunitz (2007) kunskapsöversikt att av de ungdomar som placerats återkommer uppskattningsvis mellan 25 och 40 procent av dem för en ny placering inom två år efter den förra har avslutats. Det tyder på att det inte alltid sker någon bestående förändring utan att återfrekvensen av placerade ungdomar är relativt hög.

Huruvida familjen är öppen för förändringsarbete kan se olika ut beroende på anledning till placering. Sara (A) menar att om man placerar med stöd av miljöparagrafen så har man redan sett att föräldrarna brustit i sin föräldraförmåga. Då är det inte ovanligt att de helt enkelt inte ser sin delaktighet och inte är mottagliga för förändringsarbete. Om de däremot själva sökt hjälp och medger att de brister i föräldrarollen är de mottagliga för förändring enligt Sara. Moa (B) kommer med ytterligare en intressant aspekt när hon tar upp en klassfråga:

”Dom här familjerna som har haft kontakt med socialtjänsten så många år är det väldigt svårt att involvera i ett familjearbete medan familjer där det finns en annan förankring i samhället, har jobb och vissa delar i livet som ändå fungerar. Då kan jag ändå tycka att det kanske finns en annan grund för de här föräldrarna att gå in i ett familjearbete. Men när man har svårare problem från början är det oftast svårare att motivera från början”.

Det är väldigt intressant att våra respondenter har olika uppfattningar och synsätt om föräldrarnas öppenhet till förändring beroende på anledningen till placeringen. Pia anser ovan att föräldrar med barn placerade på eget beteende är mer öppna för förändringsarbete jämfört med Sara som menar att då det kan vara extra svårt att motivera dem. Moas uttalande ovan om föräldrarnas förmåga till förändring skulle vara en fråga om klass är intressant dock har vi ingen forskning som belägger detta därför förhåller vi oss öppna till påståendet.

Hemflytt och efter placering

Respondenterna ser det som viktigt att göra familjerna delaktiga i planeringen av sina barns hemkomst. Även om det i många fall inte blir aktuellt med en hemflytt strävar de efter att involvera föräldrarna, åtminstone för att få ett fungerande umgänge. Flera av respondenterna påpekar att det är viktigt att både involvera föräldrarna i det som sker i barnets liv och också att göra föräldrarna levande för barnen i de fall de är frånvarande. Enligt Degner & Henriksen (2007) är tidiga erfarenheter av relationer till föräldrarna grundläggande för att den unge ska kunna få förmåga att skapa tillitsfulla relationer med andra. Vidare skriver de att anknytningspersonerna alltid har en speciell ställning under barndom och ungdomstiden och dessa personer är därmed inte utbytbara (Degner & Henriksen, 2007). En viktig poäng därför, att respondenterna menar att de jobbar för att involvera föräldrarna. Pia (B) anser också att man måste förändra hela sammanhanget och följa upp när ungdomarna kommer hem igen då det är lätt att de annars hamnar i samma mönster som innan. Hon menar att öppenvården då ska träda in för att stötta men att detta inte alltid sker. Andreassen (2002) menar i sin forskning att man traditionellt riktar behandling mot ungdomen och efter utskrivning bör socialtjänsten ta över eftervården, dock menar han att man också behöver sätta in stöd i form av familjearbete (Andreassen, 2002).

Samtliga respondenter menar att de har ett uppföljningsansvar efter placeringen och att återinföra ungdomen tillbaks till familjen. Dock påpekar Erika (C) att när ungdomen blir myndig innebär det att ungdomen själv får bestämma och istället för att flytta hem vill de ofta ha ett eget boende. Sara (A) förklarar även att de vid hemkomst använder sig av öppenvården med familjeterapeuter och ”hemmahosare”.

För att en ungdom ska kunna flytta hem igen menar våra respondenter att ändamålet med vården ska vara tillgodosett. Barbro (B) menar att man ska se till vad som är stiftat i utredningen, det vill säga vad barnet har för behov och vad föräldrarna har för förmåga. Hon säger också att man måste se till samspelet där emellan för att se om den unge kan återgå till sina föräldrar. Pia (B) menar vidare att det inte bara är så att man kan flytta hem efter tio år för att mamma och pappa har blivit nyktra utan att man hela tiden måste tänka på barnets bästa. På svaren från våra respondenter kan utläsas att det inte är så vanligt att ungdomen flyttar hem efter institutionsplacering och familjehemsplacering vilket är tvärt emot vad Andreassens (2002) visar i sin studie då han menar att ungdomar ofta återgår till sin oförändrade hemmiljö. Antingen är det för att det inte är möjligt med dessa ungdomar respondenterna beskriver eller för att ungdomarna hinner bli så pass vuxna att de flyttar till ett eget boende. Pia (B) har många intressanta åsikter kring hur familjearbetet ser ut inför hemkomsten:

”Men institutionsplacerade barn, då är det väl så att man har märkt att man inte har gjort det jobbet så värst bra, det har vi inte gjort /.../ man har liksom inte riktigt haft det sättet att tänka även om det verkar lite korkat eftersom man vet att. Alltså socialtjänsten är mycket, man rusar in och gör saker. Det är ganska snabba beslut, det är ofta kaos och katastrof när människor kommer eller när ungdomar, när man får kännedom att barn far illa, folk har ju en benägenhet också att inte anmäla förrän det är riktigt illa. Och då är det snabbt in, lyfta barnet från den miljön som är katastrof, vilket man måste göra och så ställer man barnet nån annanstans – så – och så andas alla ut och så är det bra, sen så har det gått tre månader och dom har fått en

diagnos, en utredning där och så har dom varit där ett tag och så åker dom hem igen och så glömmar man liksom bort att oj, nej men vänta nu”.

Moa (B) nämner konkreta förslag på insatser för att föräldrar ska kunna ta emot sina barn efter placering. Detta kan bestå av en kombination av att jobba med ungdomens beteende och miljö, text genom enskilda motiverande samtal, drogprevention och med familjearbete parallellt. Hur nära inpå hemkomsten familjearbetet påbörjas kan enligt respondenterna bero på yttre ramar, är man till exempel placerad enligt LVU så finns det en maxtid att förhålla sig till. Pia (B) uppskattar att om man är institutionsplacerad ett halvår kanske man påbörjar arbetet ett par månader innan. Om det rör sig om en institutionsplacering kan hon också ge ett uppdrag till institutionen att jobba mot familjen. Hon menar att institutionerna har blivit bättre på att arbeta med familjen. På vilket sätt föräldrarna görs delaktiga vid hemkomst kan variera lite men alla menar att familjen ska vara löpande involverade i sitt barns process. Sara (A) poängterar att ungdomar inte flyttar tillbaka hem till sina föräldrar hux flux utan att det någonstans gjorts en bedömning att föräldrarna förändrats i sin föräldraförmåga. Sedan menar hon att en successiv återförening sker genom att ungdomen kommer hem till exempel på helger och lov. Tomas (A) förklarar hur de arbetar:

”Föräldrarna ska vara löpande involverade i sina barns process bland annat när vi går igenom vårdplanen och uppföljningsmötena. Det är inte ovanligt att institutionen har gjort en egen utredning där det framgår vilka behov som ska tillgodoses både för ungdomen och föräldrarna innan det blir aktuellt med hemflytt. Sedan påbörjar vi planeringen av hemflytt genom att jobba mer emot hemmet även om vi alltid försöker involvera föräldrarna kontinuerligt i arbetet”.

Vidare menar han att i familjehem så har ungdomarna regelbunden kontakt med sina biologiska föräldrar. Om det sedan blir aktuellt med en hemflytt jobbar socialtjänsten med stöd för föräldrarna och när behovet börjar tillgodoses får man jobba på relationerna mellan den unge och föräldrarna. Andersson (1999) beskriver att lagen inte säger någonting om hur man hanterar ärenden där återförening inte är möjlig, och att det finns ett underliggande antagande i lagen att alla kan bli rehabiliterade, då familjehemsplacering inte kan göras permanent utan samtycke från de biologiska föräldrarna (1999). På familjehemmet är den unge mer involverad och kan påverka processen mer, jämfört med den som är placerad på institution. Vid placeringens slut menar våra respondenter att det är deras ansvar som socialsekreterare att följa upp ungdomarna och deras familjer. Det är då vanligt att de har uppföljningsmöten med alla inblandade parter, ungdomen själv, föräldrar och öppenvården för att säkerställa att målen uppnås med eftervården. Tomas (A) påpekar ännu en gång att det är skillnader i hur det ser ut beroende på om det är institutionsplacering eller familjehemsplacering. Hans upplevelse är att institutionen jobbar med mer strukturerad eftervård. Annelis (C) uttalande nedan vidareutvecklar Tomas (A) resonemang:

”Det är sällan fix och färdigt när ungdomen kommer hem. Ett familjehem har ju den fördelen att det blir mer likt ett vanligt hem än en institution. Därifrån blir ju inte steget så stort om det är så att ungdomen någon gång kommer hem”.

Socialsekreterare kan ha många olika roller till sina klienter, vi frågade om rollen förändrades när det är dags för hemkomst efter placering. Några av respondenterna tycker att rollen är den samma hela tiden, några tycker det förändras beroende på hur intensivt man är inne i ungdomens ärende. Moa (B) beskriver att arbetet med ungdomar är lättare än med barn, hos ungdomarna finns det oftare ett uttalat problem och föräldrarna vill i större utsträckning att man går in och gör något. Hon menar att ungdomarna själva också brukar ha lättare att förstå omhändertagandet efter att placerats. Pia (B) menar att det är en utmaning att möta de föräldrar vars barn man omhändertagit sen när man jobbar för hemflytt. Hon tycker det är svårt men menar att det är viktigt att vara ärlig i relationen och tala öppet om de problemen

som har varit. Det handlar om att skapa en ömsesidig respekt i relationen och att föräldrarna ska kunna känna att man inte vill dem något ont. Anneli (A) uttalar sig så här på frågan:

"Att man har den här bärande relationen, jag tror att det är jätte viktigt att samma personer står kvar, utan att jag har några vetenskapliga bevis på det men det är min känsla".

Barbro (B) menar hennes roll som familjehemsekreterare ändras markant vid hemflytt. Från att ha haft fokus på familjehemmet får man vara mer lyhörd för den biologiska familjen och länka samman de med familjehemmet så att flytten sker smidigt för alla parter. Sara (C) tycker att det är lite fyrkantigt att samhället först går in och sätter ner foten och sedan ska man byta från den hårda fyrkantiga till att samarbeta kring hemkomsten och få det att fungera, vilket inte alltid är så enkelt.

Nätverket

Under denna rubrik kommer vi att presentera respondenternas syn på nätverksarbete och deras arbetsmetoder. Vi definierar begreppet nätverk utifrån Forsberg & Wallmark (2002) som menar att nätverket består av familjemedlemmar, släktingar, vänner och skola. Som vi nämnt tidigare pågår det ett ständigt komplext samspel mellan den unge och personer i dennes närhet (Degner & Henriksen, 2007).

Våra respondenters svar visar att de jobbar olika mycket med att involvera nätverket. Gemensamt för dem är dock att de använder sig av enhetens nätverkslag i de fall där de anser det finns behov. De nämner också att de kan ge uppdrag till institutionerna att arbeta med nätverket. Flertalet uttrycker att de är ganska dåliga på att involvera nätverket i sitt eget arbete i den utsträckning som de borde, även om de delegerar nätverksarbete. Arbetsbelastning nämns som en faktor som tidsmässigt begränsar dem i att kunna prioritera nätverket. Sara (A) önskar att hon kunde sitta ner med ungdomen och göra en nätverkskarta, men att hon faktiskt aldrig någonsin gjort en sådan. Hon menar vidare att engagera många människor runt ungdomen är ett tidskrävande arbete som det ofta inte finns möjlighet till. Sara resonerar dock systemteoretiskt när hon beskriver hur hon ser på nätverket:

"Det är väl mer att man tänker och försöker jobba utifrån att man inte ser på barnet som något isolerat problem, som en liten enhet, utan man försöker se att barnet är en del av ett system som består av mamma, pappa, syskon, släktingar som är viktiga eller nu hur familjekonstellationen ser ut. I vissa fall kanske inte föräldrarna varit där utan det är en mormor som är jätte viktigt för ungdomen".

Moa (B) förklarar att de alltid ska kartlägga nätverket under utredningen, för att se om det finns någon viktig person i den unges närhet, innan de gör en placering. Dock anser hon att de på hennes enhet är ganska dåliga på att sedan använda denna information och på att ta in dessa personer efter placeringen. Moa (B) tar ett exempel på hur hon arbetar:

"Ja, exempel var en kille som var över arton, som man misstänkte för flera olika brott så där och som hade varit i socialtjänsten innan. Han häktades och vi gjorde ett omedelbart omhändertagande till en SIS-institution. Vi gjorde en ansökan om och så planerade vi för en familjehemsplacering inom det egna familjenätverket då. Där gjorde vi så att vi hade nätverksmöte med hela familjen, syskon, mormor, farmor och lite professionella och så. Föräldrarna gick in i samtal på öppenvård, både som par men också kring föräldrarollen. Då var det ju utför sig inte så mycket samarbete med institutionen men vi jobbade mycket med nätverket och förberedde den utslussningen härifrån under tiden han var placerad."

Moa (B) menar att man kan börja hela utredningen med ett nätverksmöte, ibland har man möten under placeringens gång och inför hemkomsten för att se till vilka resurser som finns i nätverket och sedan uppföljningsmöten efter placeringen. Mötena behöver inte bara bestå av ungdomens kontakter och släkt, man sätter även ihop det professionella nätverket för att

kunna skapa bättre samarbeten. Tomas (A) anser att man däremot ska undvika för mycket folk i nätverksmötena och bara involvera de som är relevanta i förändringsprocessen eftersom han tror att ungdomen kan känna sig utelämnad. Barbro (B) tycker att det är mamma och pappa som är de viktigaste för ungdomen och hon låter föräldrarna själva involvera sina släktingar. I de fall föräldrar inte finns alls, menar hon dock att det blir relevant att involvera till exempel mormor och morfar. Pia (B) uttalar vikten av nätverksarbete:

”Det handlar ju inte bara om föräldrarna och miljön utan även skolan. Vi har alltid kontakt med skolan eftersom det är en viktig bit, då placering är aktuellt. Skolan ser ju ungdomen varje dag och har viktigt kunskap som vi behöver ta del av. Dessutom finns det kamrater i skolan som kan påverka ungdomen i både positivt och negativt bemärkelse. För att finna styrkorna i nätverket låter vi vårt nätverkslag sammankalla till möten. De har som syfte att mobilisera resurserna i nätverket och hitta en gemensam lösning för ungdomen genom att göra alla omkring ungdomen delaktiga i processen.

Pia (B) ser på nätverksarbete som ett sätt att stärka föräldrarna i sin föräldraroll genom att de exempelvis själva får hålla i kontakterna. Detta hjälper dem att återfå sin kraft och styrka som förälder eftersom socialtjänstens inblandning kan ha påverkat deras självförtroende negativt. Nätverksmöten används under olika processer i arbetet med ungdomen, ibland menar Barbro (B) att man också kan ha nätverksmöte där biolog- och familjehemsföräldrar är parterna. Som vi nämnt tidigare kan det finnas en obalans mellan biologiska föräldrar och familjehemsföräldrar och det kan därför vara bra om de möts och uttalar hur de tänker. Respondenternas metoder i arbetet med familj och nätverk varierar. Förutom systemteori nämner de nätverksteori och BBIC som redskap i nätverksarbetet. I den kartläggningen man gör inom BBIC finns punkter som lyfter fram just nätverket och detta menar samtliga hjälper dem att implementera nätverket i sitt arbete.

Enligt Degner & Henriksen (2007) kan det finnas andra personer än föräldrarna i det sociala nätverket som får en större betydelse för den unges utveckling när denne blir äldre. Med stöd i forskningen uppfattar vi att det är viktigt att socialtjänsten verkligen tar sig tid och ser till vilka resurser det finns att mobilisera i nätverket kring ungdomen (Forsberg & Wallmark, 2002). Dock visar vårt resultat att den praktiska verkligheten inte alltid ser ut så. Arbetsbelastning nämns av våra respondenter som en faktor som tidsmässigt begränsar dem i att kunna prioritera nätverket. En av respondenterna kommenterar att det inte bör vara för mycket folk i mötena vilket vi tycker är märklig då Forsmark menar att det finns en väsentlig poäng med att samla nätverket kring den unge för att denne ska känna sig stöttad. Eftersom flertalet av respondenterna nämner att de brukar ge uppdrag till institutionerna att arbeta med nätverket så ställer vi oss frågan om nätverksarbete i dess fall sker. Andreassens (2002) forskning visar att institutionens eftervård i många fall helt är riktad mot ungdomen och som vi nämnt tidigare så saknar institutionerna enligt Degner & Henriksen (2007) strategier att involvera föräldrarna och nätverket i sitt arbete. Om detta stämmer så lägger respondenterna i vissa fall över nätverksarbetet på institutioner som enligt forskningen inte alla gånger har möjlighet att jobba med nätverket. Våra respondenter menar att det är komplicerat att samarbeta med vissa föräldrar som har egna svårigheter och detta blir även tydligt i nätverksarbetet. Det påtalas också i Degner & Henriksen att vissa ungdomars sociala nätverk kan bestå av en mängd personer men att dessa inte kan vara till stöd för den unge eftersom även de har psykosocial problematik (Degner & Henriksen, 2007). Detta faktum försvårar givetvis i socialtjänstens arbete när det gäller att involvera familjen och nätverket. Just därför ser vi som forskningen visar att det finns goda skäl till att involvera föräldrarna och nätverket mer under placeringarna för att förbättra relationerna inför hemkomsten.

Forsberg & Wallmark (2002) menar att socialsekreterare kan använda sig av en nätverkskarta för att utforska om ungdomen har andra viktiga relationer omkring sig utöver föräldrarna. En av våra respondenter säger att hon aldrig gjort en nätverkskarta även om hon önskar att hon hade jobbat så. I materialet verkar det som att respondenterna är medvetna om vikten av nätverksarbete men prioriterar delvis bort detta på grund av tidsbrist och har inte möjlighet att implementerar det tillräckligt i sitt arbete. Detta trots de alla har systemteoretisk utbildning och att man enligt forskningen idag vet att nätverksarbete är oerhört verksamt i arbetet med barn och unga (Forsberg & Wallmark, 2002). Vidare menar också Andreassen (2002) att man bör involvera skolan och andra miljöer ungdomen vistas i, detta för att hjälpa till att förändra den miljön som ungdomen efter utskrivning kommer hem till. Flera respondenter menar att man samarbetar med ungdomens skola, eller åtminstone utbyter information för att se hur det fungerar i skolan på hemmaplan. Vi tycker det är anmärkningsvärt att ingen av dem nämner ungdomarnas kamratrelationer när det gäller nätverket. Degner & Henriksen (2007) påtalar vikten av att se till den unges vänskapsrelationer, då dessa kan ha stor betydelse för den unge och i hög grad påverka dennes situation. Dock har vännerna aldrig samma förpliktelser som föräldrarna så att enbart bygga ett långsiktigt nätverk på dessa relationer är inte hållbart. De tar även upp att ungdomar som upplever otrygghet ofta söker sig till sociala sammanhang där de blir bekräftade, trots att umgänget kan vara negativt (Degner & Henriksen, 2007). Andreassen (2002) skriver att det finns en risk att ungdomar som varit placerade återupptar sina mindre positiva kamratnätverk vid hemkomst.

Bestående förändring

Under denna rubrik ställde vi frågor om ifall respondenterna har någon uppfattning om det sker någon positiv bestående förändring för ungdomarna och deras familjer efter en eventuell tillbakaflytt hem.

Flera av respondenterna svarar att de inte hade haft några, eller väldigt få ärenden där tillbakaflytt inträffat. Många ungdomar hinner bli så pass gamla att de inte flyttar hem igen utan till eget boende. Erika (C) som aldrig har återplacerat någon ungdom efter placering säger att hon ofta kunnat se förändring hos den unge men inte i familjen. Pia (B) anser att det är en lång process att få en fungerande förändring. Själva placeringen är bara början på ett arbete, hon säger att om ett barn har haft det uselt i 10-15 år kanske det tar lika lång tid till att reparera. Hon trycker också på att efterarbetet är viktigt, det går inte att placera någon, förändra dem och sedan skicka hem personen i fråga och tro att det är klart. Vidare menar hon att man inte alltid haft det sättet att tänka på socialtjänsten men att man har börjat förstå det nu. Moa (B) uttrycker hur hon tycker det ser ut:

”Det blir oftast en bestående förändring i de familjer där vi gått in med familjearbete under placeringstiden, men det är ju inte alltid det görs”.

Barbro (B) och Anneli (C) är inne på samma spår då de menar att det alltid sker en förändring för barn och unga som placerats och att denna förändring kan vara både positiv och negativ. Anneli uttrycker att det alltid sker något med ungdomen och dess familj genom att socialtjänsten går in i systemet, men att det i förlängningen inte behöver bli en bestående förändring. Hon menar också att många familjer och ungdomar återkommer i socialtjänsten flera gånger. När det gäller familjehemsplaceringar menar Barbro att placeringen kan påverka ett barn positivt i den bemärkelse att de får en bild av hur det är i en fungerande familj.

Utifrån våra respondenters beskrivningar om det skett en bestående förändring för ungdomen och familjen drar vi slutsatsen att det endast brukar ske en förändring av första ordningen. Enligt Bernler & Johnsson (2003) är förändring av första ordningen en anpassning som sker men som inte sätter igång djupare strukturella förändringar i systemet. Det betyder därmed att

det inte har skett en rejäl förändring i systemet vaken medvetet eller omedvetet (Bernler & Johnsson, 2003). Vi tolkar Bernler & Johnssons text så att hela familjesystemet måste vilja förändras för att det ska ske en bestående förändring för ungdomen. De menar att det måste ha skett en förändring av andra ordningen för att det ska vara varaktigt och hållbart. Johnsson (2003) menar vidare att socialsekreterare ofta har en baktanke med att placering ska innebära att ungdomen och familjen ska förändras eller minska det destruktiva beteendet genom behandling. Förändringarna är inte alltid synliga enligt Johnsson utan bara det faktum att socialsekreterarna kommer in i familjesystemet med utredningen kan ha satt igång processer, som sin tur leder till förändring (Johnsson, 2003). Dock menar vi att om familjesystemet sluter sig och undviker kontakt med socialtjänsten blir det svårt för socialsekreterarna att få en helhetsbild och uppnå förändring för den unge. Detta bekräftas ytterligare av våra respondenter som menar att de möter familjer som värjer sig mot hjälp ifrån socialtjänsten i rädsla av bli splittrade genom att släppa in någon annan i familjesystemet. En annan mörkare aspekt av placeringen och bestående förändring visar Vinnerljung och Sallnäs (2008) i sin studie med att de som varit placerade på eget beteende i större utsträckning drabbas av psykisk ohälsa och för tidig död, samt hamnar i grov kriminalitet.

Organisation

Samtliga socialsekreterare upplever sig styrda i arbetet, detta främst på grund av den lagstiftning man ska tillämpa. Respondenterna menar också att yttre ramar så som utredningstider, arbetsmetoder och mål inom organisationen styr. Någon uttrycker dessutom att organisationens policy påverkar. Samtliga respondenter påpekar dock att de känner sig ganska fria att inom sin organisation utforma sitt arbete. Sara (A) uttrycker sig så här:

"Jag upplever att man är styrd av lagstiftningen mer än av organisationen. Till viss del är jag givetvis styrd av organisationen men upplever ändå att jag är ganska fri att utforma mitt arbete".

Vi ställde en fråga till våra respondenter angående huruvida de upplever arbetet klientorienterat eller byråkratiskt. Utifrån Billquist (1999) definierar vi klientorienterat arbetssätt som att socialsekreteraren i stödjande samtal försöker sätta sig in i klientens situation och att klienten får större inflytande. Med byråkratiskt arbetssätt menar vi att lagar och regler får styra, snarare än relationen till klienten (Sunesson i Billquist, 1999). Alla respondenter utom en tycker att man arbetar mer klientorienterat än byråkratiskt, detta trots att både organisationen i sig är byråkratisk och att man alltid måste förhålla sig till lagarna. Flera av respondenter anser dock att det inte alltid finns tillräckligt med tid att arbeta så klientorienterat som det skulle behövas. Moa (B) ser på det hela så här:

"Jag skulle nog vilja säga klientorienterat, alltså att vi jobbar för och med barnen och ungdomarna. Sen är i och för sig grunden byråkratisk, när man gör en utredning och ska fatta beslut och tillsätta ett bistånd i viss tid och så. Så att grunden är ju lag och regelstyrd men det finns ju ändå ganska mycket utrymme att möta klienterna på genom åren i alla fall, det har varierat lite".

Sara (A) anser att det inte alltid finns tillräckligt med tid att arbeta så klientorienterat som det skulle behövas. Pia (B) tycker att graden av byråkrati skiftar från person till person men ju längre man har jobbat desto mindre byråkratisk blir man. Billqvist (1999) konstaterar också i sin studie att socialsekreterarna i hög grad styrs av lagar och att de då inte utgår ifrån problemet och att det förefaller en risk att lagarna inte är anpassade efter individerna. Detta genomsyrar även våra respondents svar. Enligt Billquist (1999) finns många hinder i arbetet som gör att det blir svårt att arbeta på ett annat sätt än det byråkratiska, delvis på grund av arbetsbelastningen. Resultat som Billqvist redovisar visar på att man bör göra en förutsättningslös omprövning av socialtjänstens arbetssätt och organisation (Billqvist, 1999),

något som vi också ser vikten av utifrån vår studie. Socialkontor C:s stadsdel är hårt belastad, något som en av respondenterna på detta kontor bekräftar då hon talar om hur hög arbetsbelastningen är. En slutsats vi kan dra utifrån respondenterna är att familjerna som söker sig till socialkontor C har en mer multikomplex problematik än familjerna som söker sig till socialkontor B, vilket får konsekvensen att socialsekreterarna måste prioritera bort att arbeta lika aktivt med familjearbetet och fokusera på det mest akuta. Två av sju tillfrågade respondenter upplever inte alls att de har möjlighet att jobba med förändringsarbete som de önskar, på grund av arbetsbelastning. De fem övriga upplever att de har möjlighet att jobba med förändringsarbete eftersom det ingår i deras uppdrag att hjälpa familjer. Däremot ser de att tidsbristen ibland sätter hinder. Moa (B) menar att hon trots allt genom sitt jobb har stor inverkan på vad familjerna får för hjälp, även om det inte är hon som socialsekreterare som utför själva förändringsarbetet. Billquist (1999) lyfter fram forskning som visar att det är stora skillnader mellan vad socialsekreterarna vill göra i sitt arbete och vad de verkligen kan göra inom sin organisation. Detta bekräftar att det inte enbart är våra två respondenter som upplever sig styrda i sitt handlingsutrymme utan att det finns en allmän sådan uppfattning bland socialsekreterare. Dock vill vi påpeka att det finns en skillnad i att kunna inverka på vad familjerna får för hjälp och att utföra själva förändringsarbetet, det sistnämnda menar respondenterna inte ingår i deras arbetsuppgifter. Anmärkningsvärt är att två respondenter från samma enhet upplever utrymmet till förändringsarbete totalt olika, då den ena säger sig ha stort utrymme jämfört med kollegan som inte upplever att utrymmet finns alls. Arbetsbelastning är något som våra respondenter upplever påverkar arbets kvalitén. Anledningen till arbetsbelastningen ser de däremot olika på då vissa menar att ärendemängden är en orsak och andra tyngden i ärendena påverkar mest. Erika (C) beskriver sin arbetsbelastning så här:

”Arbetsbelastningen är väldigt hög faktiskt. Vi har familjer med multiproblem här i stadsdelen så vi måste prioritera bland dem och lägga energi på rätt saker vilket är rätt krävande, att prioritera bort andra viktiga saker. Det kan vara allt ifrån att familjerna inte är integrerade, inte kan språket, kommer med hemska krigsupplevelser och hederskulturer. Sen pendlar det ju också i perioder. Men när någon arbetskollega är sjuk t.ex. så har vi inga vikarier utan de som är inne får täcka för dem i de ärenden det händer något, så då kan man ju bli väldigt efter med sitt eget”.

Barbro (B) som först har jobbat som socialsekreterare innan hon blev familjehemsekreterare ger oss tidsperspektiv på arbetsbelastningen. Hon uttrycker att det sett har sett väldigt olika ut olika under årens lopp. Nu upplever att både hon och socialsekreterarna i sitt arbete har så fullt upp så att de endast bara försöker hålla näsan ovanför vattenytan. Moa (B) som också har jobbat länge beskriver vidare att det numera ofta är några komplicerade ärenden som tar mycket energi:

”Jag tycker att är svårigheterna i familjerna har blivit större och att det är mer komplicerade ärenden nu än det var tidigare. Periodvis kan det vara väldigt mycket som när det händer i några av ärendena som upptar mycket tid”.

Intressant är att Tomas och Sara på socialkontor A har nästan samma mängd ärenden, tjugo respektive tjugoen ärenden på sina tjänster, fast de upplever ändå arbetsbördan helt olika. Tomas tycker att han har en ganska rimlig arbetsbörda samtidigt som Sara upplever att hon har stor arbetsbörda. Anneli (C) upplever sin arbetsbelastning rejält hög men inte outhärdlig. Hon poängterar dock önskar att hon hade haft färre ärenden så hon hade haft mer tid för klienterna. Pia (B) tycker att arbetsbelastningen är rimlig men menar samtidigt att det kan bero på hur stresstålig man är. Hon menar att med rätt förutsättningar i form av arbetsledning, struktur eller utbildning kan man ha många ärenden utan att bränna ut sig. Respondenterna uttrycker att belastningen är tung i perioder. Flera av dem menar att det är den känslomässiga tyngden som är värst och att utredande socialsekreterare idag också får ta de allra tyngsta

ärendena. Sara (A) pratar om en annan problematik kring arbetsbelastningen, nämligen personalomsättningen. Självt har hon varit en ganska kort tid på sin enhet men är ändå den som varit längst i sin arbetsgrupp. Hon tror att det beror på att det är väldigt tungt att arbeta med myndighetsutövningen när det gäller barn och ungdomar. Vidare tror hon att det kan bli en smittoeffekt av det hela, ju fler som byter jobb desto tyngre blir det för dem som är kvar.

Respondenternas svar visar att det inte bara är hög arbetsbelastning, utan på samtliga socialkontor pratar de också om en hög omsättning på personal. En av respondenterna beskriver att hon har varit en ganska kort tid på sin enhet men är ändå den som arbetat längst i sin arbetsgrupp. Skälet till detta tror sig respondenten vara att det är väldigt tungt att jobba med myndighetsutövningen när det gäller barn och ungdomar. Dellgran & Höjer (2005) menar att personalomsättningen beror på att det finns en klar dominans av yngre människor inom socialtjänsten, och att dessa efter några år ofta vill byta arbete, få högre lön, status och mer professionellt handlingsutrymme. Precis som vår respondent nämnt tror de att det tydliga kontroll- och myndighetsutövandet i arbetet samt den politiska styrningen är en anledning till att man väljer att söka sig till nya arbetsområden. Som en respondent nämner tidigare påverkas även graden av byråkrati i arbetet av vilken rutin man har som socialsekreterare, och som försvåras av hög personalomsättning. Dellgran & Höjer (2005) har i sin forskning sett en tydlig tendens till att socialtjänsten blir ett ingångs- och exitområde, något som skapar både hög personalomsättning och problem med kontinuiteten. Utifrån respondenternas svar och forskningen frågar vi oss om kvaliteten på familjearbetet påverkas av den höga personalomsättningen, i den bemärkelsen att erfarenheten och kontinuiteten i arbetsgruppen till viss mån påverkas negativt. En av våra respondenter understryker under intervjun att det krävs mycket erfarenhet för att kunna göra ett fullgott arbete med familjen. Schjöldt & Egeland (1994) skriver att familjearbete förutsätter att man har en helhetssyn och tiden förståelse för de processer som pågår i familjesystemet (Schjöldt & Egeland, 1994). Utifrån deras resonemang frågar vi oss hur socialsekreterarna ska hinna skaffa sig erfarenhet om familjearbete då det råder en sådan hög personalomsättning som deras svar tyder på.

Maktperspektiv

Under rubriken har vi ställt frågor kring myndighetsutövning och respondenternas upplevelse kring olika roller i arbetet. Vi var också intresserade av hur det ser ut med klienters eventuella svartmålning av socialsekreterarna som ett led i deras maktposition.

Samtliga respondenter ser i grund och botten sin myndighetsutövning som något positivt, som ett verktyg som hjälper dem att kunna göra ett bra jobb. Dock menar flera att man ska hanteras aktsamt med den, samt vara tydlig med den inför sina klienter. Pia (B) uttrycker att man aldrig ska hymla med sin makt, utan vara tydlig över den med sina klienter och förklara att utredningen man gör kan mynna ut i tvångsåtgärder. Tomas (A) sätt att hantera sin makt är att försöka ha ett avslappnat förhållningssätt till den och snarare tona ner den än förtydliga den inför klienterna. Han vill att klienterna ska känna att de är delaktiga i hans beslut och att ju mer delaktiga de är i processen desto mer kan de påverka besluten. Sara (A) pratar också om samarbete och motiveringsarbete med föräldrar för att så långt som möjligt hålla sig ifrån tvång och maktutövning. Hon upplever att det leder till positiv och mer varaktig förändring i de fall där man får med sig föräldrar och ungdomar, snarare än tvingar dem. Myndighetsutövningen kan dock vara nödvändig för att rädda barn och ungdomar, något som både Sara och Erika uttalar. Erika (C) ser den som en oumbärlig hjälp där föräldrar inte har någon självinsikt om hur deras barn far illa. Moa (B) resonerar i samma linje som övriga respondenter men tillägger att det borde ges bättre förutsättningar för att kunna jobba med myndighetsutövningen på ett bra sätt. Hon menar att det är ett enormt stort ingrepp i en människas liv att bli omhändertagen eller att få sitt barn omhändertaget och att de som

socialsekreterare måste ha respekten med sig för det i sitt jobb och i bedömningarna. Arbetet som socialsekreterare innebär många svåra beslut och våra respondenter beskriver att de ganska ofta blir svartmålad av familjerna. Svartmåling innebär att socialsekreterare får ta emot ilska från familj eller personer som de utövat myndighetsutövning mot och tagit beslut som går familjerna emot. Erika (C) berättar att när värsta ilskan har lagt sig och kaoset kring familjen avtagit kan hon få förståelse för beslutet, om inte från föräldrarna så i alla fall från ungdomen. Målet menar hon, är inte att hålla föräldrar lugna utan att rädda ungdomen ut ur kaoset. Även Sara (A) upplever att svartmålingen brukar avta när de inblandade kommer till insikt om hur illa det varit. Samtliga respondenter svarar att de hänt dem, Pia (B) beskriver:

”Man blir ju svartmålad med jämna mellanrum men jag tycker inte att det ligger någon risk i det. Ofta så jobbar vi två och två så det blir mer i förhållande till sin arbetskamrat att man får lära sig att någon är svart och någon är vit. Och att se till att inte den ena alltid blir vit eller alltid blir svart. Vissa tar ju den rollen att man blir någon käck eller någon dum så. Då får man försöka byta det för det är inte så roligt att vara svart jämt och det är inte så roligt att vara vit heller. Man får ju lära sig att hantera det också, för det är ju klart att om man hämtar ett barn i en lägenhet och släpar iväg, det är ju klart att man inte blir vit, men det går ju att hantera. Man kan ju bli lite grå liksom. Det är en konst”.

Respondenterna menar att föräldrar till familjehemsplacerade barn brukar i större utsträckning och i längre tid svartmåla socialsekreterarna Sara (A) spekulerar i om det kan bero på det livslånga trauma det innebär att bli fräntaget sitt barn och dessutom ersatt av en ny familj. Hon tror att om man hade jobbat mer aktivt med dessa föräldrar under placeringstiden hade det inte behövt se ut så. Moa (B) utvecklar tankarna kring svartmåling ytterligare då hon menar att i de fall där socialsekreterarna inte lyckas hjälpa familjen och i de fall där föräldrarna är väldigt konfliktfyllda och inte ser sin del i problematiken, där är det väldigt lätt att ta till att svartmåla socialtjänsten. I de fall då man har en relation till familjen menar flera respondenter att det är enklare, dessa familjers ilska och svartmåling lägger sig ofta fortare och de har någon form av tillit till sin socialsekreterare. Billquist (1999) har i sin studie uppmärksammat att klienter efter en ”första fas” eller kontakt med socialsekreterarna påbörjar en process in i systemet, hon kallar det klientiseringsprocessen, där anpassning in i klientrollen sker. Vidare menar hon att klienter i verkligheten inte har något val än att anpassa sig in i organisationens regler och krav. För att dra en parallell mellan Billquist tankar och våra respondents beskrivning av att det är enklare att jobba med klienter man redan känner till kan vi ställa oss frågan om det verkligen är så att dessa föräldrar är enklare eller känner tillit, eller om de helt enkelt bara anpassar sig. Petitt & Olsson (1992) menar också att man måste ta hänsyn till den maktlöshet som det faktiskt innebär att söka hjälp men vi upplever inte att klientperspektivet belyses i respondenternas sätt att se på familjerna. Vidare ser vi vikten av att ha klientperspektivet då Billquist (1999) menar att människor som har det sämst ställt i samhället har svårast för att kunna ta tillvara sina rättigheter. Vi undrade om det finns sätt att komma runt problematiken med svartmåling. Enligt respondenterna är svartmåling en del av jobbet som inte går att undvika. De anser att man måste lära sig att hantera det och acceptera att det ingår i jobbet. En strategi att hantera svartmåling kan vara att jobba i par i ärenden menar de. Tomas (A) nämner att handledning kan vara ett bra sätt att avbörda sig svartmåling. Det är inte alltid respondenterna som personer som svartmålas, utan ibland handlar det mer om själva besluten, eller socialtjänsten som instans. Som socialsekreterare kan man ha många olika roller till sina klienter, och som förändras under placeringstiden och framför allt inför hemkomst. Våra respondenter tycker att det ibland fungerar att ha olika roller, ibland inte. En av respondenterna understryker vikten av att ha en ärlig och ömsesidig relation till klienterna och denne trycker även på att det är positivt att hjälpa människor i sitt arbete. När socialsekreterare ger sina klienter ett negativt beslut, samtidigt som man ska vara hjälparen menar Billquist att det kan kännas som en rollkonflikt för socialsekreterare. Hon har i sin studie sett att det finns en genuin önskan hos socialsekreterare att hjälpa samtidigt som de måste förhålla sig till regler och normer (Billquist, 1999).

9. SAMMANFATTNING OCH SLUTDISKUSSION

Vi kommer i slutdiskussionen att lyfta fram de tankegångar vi fått kring de mest framträdande resultaten och mönstren i materialet. De ursprungliga frågeställningarna ligger till grund för våra resonemang men det har också väckts nya tänkvärda aspekter under arbetets gång. Vi vill ännu en gång poängtera att de resonemang och slutsatser vi har dragit är byggda på respondenternas upplevelser av sitt arbete och därmed inte generaliserande.

En av de mest påtagliga tendenser i vårt material är att organisationens ekonomi och arbetsbelastning styr mycket av det faktiska arbetet för våra respondenter. Vi har även sett att de olika stadsdelarna har olika riktlinjer angående hur man jobbar med familjearbete men att alla i mer eller mindre utsträckning har inriktat sig mot hemmaplanslösningar. Indikationer vi får från respondenterna är att de inte arbetar med familjearbete i den utsträckning som de anser att det behövs och att det kan bero på dålig ekonomi. Dessutom ser vi att arbetsbelastningen också kan vara orsak till att familjearbetet ibland bortprioriteras eftersom vissa respondenter menar att de bara hinner ta hand om det mest akuta. I forskningen vi lyft fram tidigare kan vi konstatera att familjearbete är nödvändigt för att få mer långtgående effekter av placeringar. Respondenterna tycks vara medvetna om att man måste involvera familjen för att lyckas med förändringsprocessen för ungdomen, samtidigt som vår studie visar att det inte alla gånger sker. Det framgår i våra intervjuer att respondenterna inte alltid har möjligheten att implementera sin teoretiska kunskap om familjens betydelse i sitt arbete.

I intervjuerna så framställer de flesta av våra respondenter hemmaplanslösningar, i linje med förvaltningarnas rekommendationer, som det billigaste och det mest verksamma sättet att arbeta med ungdomar. På sätt och vis så är det ju svårt att ifrågasätta detta eftersom det finns väldigt lite forskning på effekterna av hemmaplanslösningar. En av respondenterna som reflekterar mer kritiskt menar att hemmaplanslösningar presenteras som det bästa just nu, utan att man egentligen har utvärderat det. Samtidigt så väcker samstämmigheten mellan förvaltningen och socialsekreterare en mängd frågor som kan vara intressanta att sammanställa så här i slutet: Hur kommer det sig att det finns så lite forskning i ämnet och så mycket hemmaplanslösningar? Vilka fler faktorer är det som styr förutom de ekonomiska sparkalkylerna som Forkby (2005) tar upp och som vi nämnt tidigare i texten? Finns det barn och ungdomar som inte får den hjälp de behöver på grund av hemmaplanslösningarna och i så fall vilka är de? Kan man förstå våra respondenters svar som ett sätt att på ett psykologiskt plan rättfärdiga hemmaplanslösningar för att kunna hantera en egen pressad arbetssituation? Och slutligen, styrs de ekonomiska beräkningarna när det gäller familjearbete av ungdomarnas behov eller är det tvärtom?

Hur det än är, går det inte att komma ifrån att hemmaplanslösningar är det billigaste alternativet och därmed tror vi att risken finns att man väljer det före placeringar utan att till fullo överväga behoven. Eftersom ekonomi är en sådan överhängande faktor och det rimligtvis finns fall där placeringar kombinerat med familjearbete är det bättre alternativet av vård så tänker vi att man i förvaltningarna borde se de långsiktiga insatserna som investeringar, istället för de kortsiktiga som kanske inte ger samma goda resultat och förändrar familjernas situation. Samt att det idag enligt Sundell, Egelund, Andrée Löfholm och Kaunitz kunskapsöversikt visar på en stor återfallsekvens på ungdomar som placeras vilket borde kosta förvaltningarna enorma resurser. En placering av barn och ungdomar utan förändring av hemmiljö blir ingen bestående förändring och är därmed också en dålig investering.

Ett tydligt resultat av studien är att man på socialkontor C som är tyngst belastat jobbar med hemmaplanslösningar endast före placering. Detta trots att det finns starka rekommendationer

i forskningen vi lyft fram att man bör arbeta med familjen under placering för att verkligen förändra den unges situation. I studien härleder vi också denna inriktning som en konsekvens av ekonomiska åtstramningar vilket väl överensstämmer med vår förförståelse. Vi uppfattar att man till stor del släpper familjearbetet efter att man har placerat. Eftersom vi har fått indikationer i forskningen på att detta inte är positivt för den unges utveckling (Andreassen 2002) funderar vi på vad det innebär. Priset av en sådan arbetsmetod som ungdomar och familjer i just detta område får betala är att de går miste om möjligheten att länkas samman genom familjearbete. Vi har visserligen bara talat med ett fåtal socialsekreterare men skillnaden mellan socialkontoren var väldigt tydlig. Därför frågar vi oss om det inte finns generella rutiner och ramar i samtliga stadsdelar kring hur man kontinuerligt jobbar med familjearbete och placeringar. I Billquist & Johnssons studie från en barn- och familjeenhet i Göteborg som Sundell, Egelund, Andrée Löfholm och Kaunitz (2007) redovisar, kom man också fram till att hur man avslutade ärenden växlade både från ärende till ärende och från socialsekreterare till socialsekreterare. Detta är intressant eftersom denna forskning bekräftar vårt beslut och de funderingar vi haft kring att det verkar se olika ut i olika stadsdelar. Det borde ju dock vara rimligt att ungdomar och deras föräldrar blir erbjudna samma typ av hjälpinsatser oberoende av vilken stadsdel man råkar tillhöra. Ytterligare något som är anmärkningsvärt i materialet är att flera respondenter inte nämner familjearbete i de fall ungdomar flyttat till eget boende efter placering. Även om ungdomen inte flyttar hem igen kommer den alltid vara en del av familjesystemet och eftersom forskningen påvisar att man ändå bör länka ihop ungdomen med familjen så tycker vi ett sådant resonemang är konstigt. Just vår erfarenhet och förförståelse om avsaknad av familjearbete var en av anledningarna till att vårt intresse väcktes för uppsatsämnet och den har delvis blivit bekräftad i studien. Vi anser att det vore rimligt att man ser över socialtjänstens organisation och utvärderar huruvida tidsbristen och arbetsbelastningen påverkar kvaliteten på arbetet.

Under uppsatstidens gång läste vi i Göteborgs-posten (2008-11-20) att Socialstyrelsen har kartlagt metoder för att upptäcka och behandla barn med psykisk ohälsa. Det visade sig att dessa metoder är dåligt utvärderade och kartläggningen ger oss också intrycket av att det råder en sorts godtycklighet där olika verksamheter gör som det passar dem utan samverkan med andra. Detta stämmer väl överens med resonemanget ovan, nämligen att arbetssättet tycks se olika ut beroende på stadsdel. I artikeln framkommer att det behövs mer utvärderingar och sammanställningar av vilka metoder man ska använda och också ett nationellt stöd för det. Detta kan vi dra paralleller till i vårt resonemang då vi menar att behandling inte ska ske olika beroende på vilken stadsdel man råkar tillhöra. I intervjumaterialet ser vi förutom en hög arbetsbelastning för socialsekreterarna att det även är en hög personalomsättning på de olika socialkontoren. Detta borde rimligtvis påverka erfarenhet och kontinuiteten i arbetsgruppen negativt vilket i sin tur också borde påverka familjearbetet negativt. Det framgår att den höga personalomsättningen bland annat beror på att många nytexaminerade socionomer jobbar inom individ- och familjeomsorgen. Dessa byter ofta arbetsplats då det är väldigt tungt att jobba med barn- och ungdomsutredningar. Därför undrar vi om enheterna i tillräckligt stor utsträckning ger handledning för att personal ska orka fortsätta jobba. Det borde ligga i organisationens intresse att ge socialsekreterare stöttning för att behålla dem inom organisationen. Något som är intressant är att de två tillfrågade på socialkontor A, Tomas och Sara, ser helt olika på sin arbetsbörda. Vi reflekterar över om det finns en könsaspekt som gör att de upplever sin arbetsbelastning olika. Eller om det är så att man på en organisatorisk nivå delar ut tyngre ärenden till kvinnan dels för att hon är just kvinna. Det kan ju också vara att hon får tyngre uppdrag för att hon har jobbat längre på enheten. Ytterligare något tänkvärt kring könsaspekten var att vi fick en uppfattning om att respondenterna ofta talade om mamman som den huvudsakliga föräldern medan papporna mer eller mindre utelämnades i

resonemangen. Vi frågar oss utifrån detta om samhället fortfarande lägger huvudansvar på kvinnorna när det gäller barnen medan fäder slipper ta ansvar för sina barn.

Familjerna som respondenterna beskriver verkar ha en stor mängd psykosocial problematik. Utifrån Bernler & Johnsson tolkar vi att de befinner sig i en permanent svikt som innebär att de måste få hjälp till en omstrukturering för att förändras. Eftersom Bernler & Johnsson (2001) menar att man inte kan förvänta sig att föräldrarna själv ska förändras utan hjälp så anser vi att det är avsevärt märkligt att respondenterna i vissa fall inte verkar motivera föräldrarna tillräckligt för att påbörja ett förändringsarbete. Det tycks också ligga något slags krav från respondenternas sida på att föräldrarna själv måste förändras för att få hem sina barn vilket borde vara en omöjlighet ifall det är så att de befinner sig under permanent svikt. Intressant är också att merparten av våra respondenter pratar om hur viktigt det är med motivering av föräldrarna men det är väldigt diffust vems ansvar det är. Vi kan se samma tendens när det gäller att vara emotionellt stöd till föräldrarna. Vi tolkar våra respondenters uttalande som att motivering och emotionellt stöd med föräldrarna endast sker i mån av tid och att det faller mellan stolarna vid tidsbrist. Vi uppfattar att vissa av respondenterna har tappat hoppet om att föräldrarna ska förändras och släpper därmed dem. Resultatet av studien visar också att vissa av respondenterna sviktar i hur mycket energi de lägger ner på att motivera föräldrarna. Den uppgivenhet som vissa respondenter förmedlar till oss i intervjuerna borde också rimligtvis avspeglar sig i föräldrarnas motivation att påbörja ett förändringsarbete. Detta blir problematiskt eftersom forskning visar på att förändring endast kan ske om klienten är tillräckligt motiverad och ser syftet med att förändras (Bernler & Johnsson, 2001).

Det är intressant att en respondent nämner att det är ett livslångt trauma att bli fråntagen sitt barn samtidigt som man i materialet uppvisar en påtaglig brist i stöd för föräldrarna. Om föräldrarna inte ser sin egen delaktighet innebär det att de inte heller är lika mottagliga för förändringsarbete. Det kan också vara svårt för föräldrarna att engagera sig i ett familjearbete om man är för upptagen av sin egen process. Respondenterna har en tendens att skuldbelägga föräldrar istället för att se deras perspektiv. Det kan till exempel finnas skäl till ett misslyckat förändringsarbete som t.ex. psykisk ohälsa eller missbruk. Samtidigt poängterar de att föräldrarna är väldigt viktiga. Den exkludering som föräldrar kan uppleva redan vid placeringen tror vi också kan påverka deras motivation till förändringsarbete. Vi frågar oss hur socialsekreterare hanterar ambivalensen när man har en idealistisk bild om samarbete och deltagande och samtidigt dömer ut föräldrarna i sin utredning. Det är också paradoxalt att å ena sidan se dem som dysfunktionella, och att å andra sidan förvänta sig att de ska genomgå en förändring utan tydlig hjälp. Det skulle kunna vara så att respondenterna ser problemen ur ett linjärt perspektiv eftersom de ser föräldrarna som orsaken till ungdomens problem istället för att se till det cirkulära tänkandet inom systemteorin (Schjöldt & Egeland, 1994), vilket är förvånansvärt med tanke på att de ofta poängterar sin systemiska utbildning. Vi har genom forskningen vi läst hela tiden sett en röd tråd när det gäller vikten av nätverket, men har förvånats av den avsaknad av nätverksarbete som respondenterna uppvisar i sina svar. Även om de är medvetna om nätverkets betydelse för den unge, så trycker de på tidsbristen som ett hinder för nätverksarbetet. Detta är återigen förvånansvärt med tanke på deras systemiska utbildning. Man kan fråga sig om systemisk utbildning överhuvudtaget är förenligt med myndighetsutövning så som den ser ut idag. Bör man även ifrågasätta förvaltningarnas enorma satsning på systemisk utbildning om det är så att man faktiskt inte kan implementera den i arbetet?

Vi frågar oss i efterhand om vi har formulerat oskarpa frågor eftersom vi har haft svårigheter att använda delar av materialet till en intressant och relevant analys. Nu i efterhand kan vi se att vi borde ha klarifierat svaren bättre direkt i intervjusituationen för att efteråt slippa uttolka respondenternas svar. Vi har också reflekterat över huruvida vår förförståelse kan ha präglat frågeställningarna. Under arbetets gång har vi också funderat på om vi hade kunnat ställa andra frågor. Exempelvis hade det varit intressant att få veta om det är vanligt att man sätter in insatser i familjer som återkommer gång på gång. Möjligtvis skulle vi då kunnat vidareutveckla ytterligare vår tes om huruvida man jobbar familjeinriktat eller inte. En annan fråga är om det är optimalt att placera ungdomar på institutioner långt bort med tanke på att ungdomen behöver förbättra sin relation till hela sitt nätverk.

Vidare forskning

I slutfasen av uppsatsskrivandet fick vi genom levande diskussioner kring ämnet nys om att det finns ett tvåårigt projekt här i Göteborg som har jobbat just med uppföljningar av SIS-placeringar och planering familjearbete. Det heter MVG-projektet och är intressant för oss därför att det är Andreassens forskning som ligger till grund för projektet. Anledning till projektets start är den höga återfallsfrekvensen av SIS-placeringar, vilket även vi har funderat på om det kan vara en konsekvens av fallerande familjearbete. Fokus i projektet har legat på att fläta ihop placering med eftervård så att ungdomarna inte hamnar mellan stolarna. Arbetet har bestått av att se till att institutionsplaceringar övergår i insatser i hemkommunen efter utskrivning. Samordnarna inom projektet har därmed samarbetat med socialtjänsten för att sy ihop insatserna så att det ska bli en kontinuerlig vårdkedja. De har sammankallat till möten där socialtjänsten, institutionspersonal, ungdomar och föräldrar har medverkat. Man har då tittat på vad som behandlas på institutionerna och kopplat samman det med vad som är planerat efteråt i samband med hemkomsten. Projektet har funnits två år men läggs ner i december 2008. Det var planerat att gå i två år och har inte förlängts på grund av brist på ekonomiska resurser i kommunerna. (Statens institutions styrelses hemsida, 2008-01-12). Detta är olyckligt eftersom vi tror det finns ett behov av projektet som delvis också vår studie visar. Dock kommer det en slutrapport i april 2009 skriven i projektets regi som ska utvärdera om utfallet av projektet har gjort arbetet kring placeringar mer verksamt som kan leda till ett fortsatt projekt. Något anmärkningsvärt är att respondenterna på Socialkontor A inte nämnde projektet under intervjun då det visade sig i efterhand att de samarbetar just med MVG-projektet. Om vi känt till projektet tidigare skulle vår studie tagit en helt annan vändning då vi hade kunnat titta på om projektets verksamhet förbättrar socialtjänstens arbetssätt kring placeringar. Vi anser att det framöver bör bedrivas en vidare forskning kring projektet och dess verkningar på socialtjänstens arbete med eftervård och familjearbete. Vi ser våra resultat om de skillnaderna på socialkontorens inriktning och arbetsätt som en möjlig öppning till framtida forskning. Det vore intressant att undersöka vidare om dessa skillnader är kopplade till en organisatorisk nivå och vad som i så fall styr.

Slutligen, vi är medvetna om att vi i mångt och mycket har kritiserat socialtjänsten som organisation och deras arbetssätt kring ungdomar och deras familjer. Men vi vill ändå poängtera att våra respondenter i grund och botten förmedlade att de ville hjälpa sina klienter och att vi ser deras engagemang trots att de många gånger har knaggliga arbetsförhållanden. Med de förutsättningar socialsekreterarna har idag tänker vi oss att det finns begränsade möjligheter till att skapa genuina relationer till klienter. Syftet med uppsatsen har varit att belysa problem som finns för att det ska ske en utveckling inom socialtjänstens arbete. Detta tror vi sin tur kan förbättra möjligheten för ungdomarna och deras familjer att få en mer stadigvarande förändring och en bättre livssituation.

Litteraturförteckning:

- Andersson, Gunvor (1999): *Children in permanent foster care in Sweden*. Child and Family Social Work 1999, 4, pp 175-186
- Andreassen, Tore (2002): *Institutionsbehandling av ungdomar – vad säger forskningen?* Stockholm: Förlagshuset Gothia AB
- Bernler, Gunnar/Johnsson, Lisbeth (red) (2001): *Teori för psykosocialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur
- Billquist, Leila (1999): *Rummet, mötet och ritualerna. En studie av socialbyrån, klientarbetet och klientskapet*. Göteborg: Kompendiet AB
- Degner, Jurgen /Anna, Henriksen (2007): *Placerade utanför sitt sammanhang. En studie av 46 institutionsplacerade ungdomars privata och formella relationer*. Örebro: Intellecta Docusys
- Dellgran, Peter/Höjer, Staffan (2005): *Rörelser i tiden. Professionalisering och privatisering i socialt arbete*. Socialvetenskaplig tidskrift nr 2-3 2005 sid 246-267
- Etikregler för humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning 2008-12-01:
(<http://www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf>)
- Fastman, Niko (2004): *Fungerar familjehemsvård för ungdomar?* Stockholm: Edita
- Forkby, Torbjörn (2005): *Ungdomsvård på hemmaplan. Idéerna, framväxten, praktiken*. Göteborg: Institutionen för socialt arbete
- Forsberg, Gunnar/Wallmark, Johan (2002): *Nätverksboken: om mötets möjligheter*. Stockholm: Liber
- Gregow, Torkel (red) (2007): *Sveriges Rikes Lag*. Nordstedts Juridik AB
- HSFR:s hemsida 2008-12-08:
(<http://www.stingerfonden.org/documents/hsetikregler.pdf>)
- Hydén, Margareta (2002): *Har sociala problem kön?* i Meeuwisse, Anna/Svärd, Hans (2002): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & kultur
- Johnsson, Lisbeth (2003): *Den psykosociala utredningen* i Bernler, Gunnar/Lilja Cajvert/
Johnsson, Lisbeth/Hans Lindgren (2003): *Psykosocialt arbete - idéer och metoder*.
Stockholm: Natur och kultur
- Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson, Sam (2005): *Teori, metod och empiri* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer,
Katarina (red): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Payne, Malcolm (2002): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och Kultur

Petitt, Bill/Olson, Hardy (1999): *Om svar anhålles: en bok om interaktionistiskt förändringsarbete: teori och analys*. Stockholm: Mareld

Sallnäs, Marie/Vinnerljung, Bo/Westermark Kyhle, Pia (2004): *Breakdown of teenage placements in Swedish foster and residential care*. Child and Family Social Work 2004, 9, pp 141-152

Schjödts, Borrik/Egeland, Thor, Aage (1994): *Från systemteori till familjeterapi*. Lund: Studentlitteratur

Socialstyrelsens hemsida 2008-12-01:
http://www.socialstyrelsen.se/Amnesord/barn_ungdom/BBIC/

Statistik socialtjänst 2008:9. *Barn och unga – insatser år 2007*. Socialstyrelsen. Sveriges officiella statistik

Statens institutions styrelse (SIS) hemsida 2008-12-08:
<http://www.stat-inst.se/zino.aspx?articleID=68>

Sundell, Knut/Egelund, Tine/Andrée Löfholm, Cecilia/Kaunitz, Catrine (2007): *Barnavårdsutredningar. En kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia Förlag

Svenning, Conny (2003): *Metodboken*. Lund: Lorentz förlag

Thomassen, Magdalene (2007): *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning

Thurén, Torsten, (1991): *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber AB

Vinnerljung, Bo/Sallnäs, Marie (2008): *Into adulthood: a follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens*. Child and Family Social Work 2008, 13, pp 144-155

Wideberg, Karin (2002): *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

BILAGA 1

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

Hej (namn).

Vi är två socionomstudenter som läser sista terminen på Göteborgs Universitet. Under hösten ska vi skriva vår C-uppsats, vars syfte är att ta reda på hur socialsekreterare arbetar med familj och nätverk vid hemkomst efter placering. Vi vill undersöka hur socialsekreterarnas ansvar ser ut kring hemkomsten av placeringsförfaranden och även när det gäller att länka ihop ungdomen med familjen. Vår avsikt är att göra en jämförelse mellan tre socialkontor som representerar olika socioekonomiska områden. Vi kommer att intervjua två till tre socialsekreterare på varje enhet.

I vår studie vill vi ta reda på ifall olika faktorer påverkar hur socialsekreterarna arbetar på dessa kontor. Faktorer som kan påverka skulle kunna vara om man jobbar efter ett speciellt arbetssätt, om ekonomi eller arbetsbelastning påverkar. Intervjuerna tillsammans med tidigare forskning inom området kommer att ligga till grund för vår uppsats.

Vår förhoppning är att få träffa er för en intervju som beräknas ta ca en timme. Vår önskan är att boka in intervjutillfällena under vecka 45.

Er medverkan är helt frivillig och ni har rätt att när som helst avbryta utan att ange giltigt skäl. Vi garanterar givetvis full anonymitet kring era svar. Denna anonymitet gäller även de eventuella exempel ni berättar om från tidigare ärenden för att belysa intervjusvaren. Intervjun kommer att bandas. Det är endast vi som kommer att ha tillgång till materialet under uppsatsskrivandet och därefter kommer det förstöras.

Förhoppningen är att undersökningen kommer att kunna bidra med ny kunskap som kan utveckla socialtjänstens arbete kring placeringsförfarande och arbete med familjen vid hemkomst. Därför är för er medverkan viktig. Då vi vet att er tid är begränsad är vi oerhört tacksamma att ni ställer upp på intervjun som ligger till grund för att vi ska kunna genomföra vår undersökning.

Om ni har några frågor före eller efter intervjun så får ni gärna kontakta oss.

Tack på förhand!

Janna Nelson
Tel: XXXXXX

Hillevi Friis
Tel: XXXXXX

Handledare:

Anette Skårner
Tel: XXXXXX

BILAGA 2

INTERVJUGUIDE

Allmänt

1. Hur gammal är du?
2. Hur länge har du arbetat som socialsekreterare?
3. Hur länge har du jobbat med placeringar av ungdomar?
4. Hur länge har du varit på ditt nuvarande jobb?
5. Vilket åldersspann är det på ungdomarna ni arbetar med?
6. Hur många ärenden har du på din tjänst?
7. Har du någon vidareutbildning som backar dig i ditt sätt att arbeta med familjen?
8. Är det främst ett verktyg du använder dig av eller det om ett uttalat arbetssätt på enheten?

Organisationen

9. Hur styrd upplever du att du är av din organisation?
10. Har du inom din organisation utrymme att kunna arbeta med förändringsarbete så som du önskar?
11. Upplever du att man jobbar mer eller mindre byråkratiskt eller klientorienterat på din enhet?
12. Hur upplever du din arbetsbelastning?
13. Hur mycket skulle du säga att ekonomi styr familjearbetet?

Placeringar

14. Vilken typ av placeringsinsats har du använt mest i arbetet?
15. Beror placeringarna i huvudsak på eget beteende eller miljö?
16. Anser du att det brukar ske en markant förändring för ungdomen genom placeringen?
17. Vems uppdrag/ansvar är det att återinföra ungdomen tillbaks i familjen?
18. Samarbetar du med familjehem/institutionen när det är dags för utslussning?
19. Vad är det som ska uppnås för att ungdomen ska kunna flytta hem?
20. Vad har du för uppföljningsansvar efter placeringen?

Familjearbete

21. Gör du en arbetsplan för hur familjearbetet ska se ut?
22. Har du som socialsekreterare ansvar för både placeringen och familjearbetet?
23. På vilket sätt är du själv involverad i familjearbetet, finns det utförare som arbetar på uppdrag av dig?

24. På vilket sätt arbetar du/ni med familjen för att de ska kunna ta emot sitt barn vid hemkosten efter en placering? (Ge exempel på ärenden)
25. Hur jobbar du med familjen, ser det olika ut beroende på om det är eget beteende eller miljön?
26. Ser du någon skillnad i hur familjen är öppen för familjearbete beroende på anledningen till placeringen?
27. Ser det olika ut beroende på om det har varit en familjehemsplacering eller institutionsplacering?
28. Vad har du för utrymme att vara ett emotionellt stöd för familjen under placeringstiden?
29. I vilken mån görs familjen delaktig i processen när det gäller planeringen av hemkomsten?
30. Arbetar du med familjen under hela placeringstiden eller främst inför hemkomsten?
31. Hur nära inpå hemkomsten påbörjar du i så fall arbetet?
32. Hur ser motiveringsarbetet med föräldrarna ut för att de ska kunna påbörja ett förändringsarbete under placeringen?
33. Hur jobbar du med att involvera övriga nätverket i arbetet (skola, släkt, vänner etc)?
34. Vilka metoder tillämpar du i arbetet med familj och nätverk?
35. Har du någon uppfattning om det sker någon bestående förändring för ungdomarna och deras familjer efter tillbakaflytt hem?

Maktperspektiv

36. Hur ser du på myndighetsutövningen i ditt arbete?
37. Upplever du att det finns en risk att du blir svartmålad av familjen?
38. Hur kommer du i så fall runt den problematiken?
39. Hur upplever du att det fungerar i arbetet – att först placera/omhänderta och sedan samarbeta med familjen
40. Hur ser din socialsekreterarroll under placeringstiden och inför hemkomsten - ändras den?